

ÉÉN VAN TWEEËN

De verhouding tussen geloof en verbond in de doopvisie
van Guido de Bres, Menno Simons en Bram van de Beek

Masterthesis

Eén van tweeën

Een vergelijkend onderzoek naar de doopvisie van enerzijds Guido de Bres en Menno Simons

*en anderzijds Bram van de Beek,
toegespitst op de verhouding tussen verbond en geloof*

door

L.M. Jongejan

*Thesis geschreven met het oog op het behalen van de graad
Master of Arts*

Studentnummer: 2000571

Hoofdvak: Systematische theologie

Universiteit: Theologische Universiteit Amsterdam

Begeleider: prof. dr. W.H.Th. Moehn

Beoordelaar: prof. dr. A. Goudriaan

Datum van inleveren: 17 juni 2023

ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται ,
ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται

Markus 16:16

Inhoudsopgave

Woordenlijst.....	9
1. Doelstelling, probleemstelling en methode	11
1.1 Inleiding	11
1.2 Doelstelling en relevantie	11
1.3 Probleemstelling	13
1.4 Stand van het onderzoek	14
1.5 Onderzoeksvraag en methode.....	14
2. Doopvisie Guido de Bres.....	17
2.1 Biografische gegevens.....	17
2.1.1 Biografie.....	17
2.1.2 Oorsprong en weerlegging van de wederdopers	18
2.2 Verbond en doop.....	19
2.2.1 Verbond in het Oude Testament.....	19
2.2.2 Verbond in het Nieuwe Testament	21
2.3 Geloof en doop	24
2.3.1 Geloof bij volwassen dopeling	24
2.3.2 Geloof bij kleine kinderen	25
2.4 Conclusie	27
3. Doopvisie Menno Simons.....	29
3.1 Biografische gegevens en <i>Fundamentboek</i>	29
3.2 Geloof en doop	31
3.2.1 Grond van de doop	31
3.2.2 Geloof.....	33
3.2.3 Doelgroep van de doop	34
3.3 Verbond en doop.....	35
3.3.1 Verbond en tekenen in het Oude Testament	35
3.3.2 Gemeente en tekenen in het Nieuwe Testament.....	36
3.4 Conclusie	37
4. Doopvisie Bram van de Beek	39
4.1 Biografische gegevens.....	39
4.1.1 Biografie en tijd	39
4.1.2 Werken.....	40
4.2 Verbond en doop.....	41
4.2.1 Eschatologie als uitgangspunt.....	41
4.2.2 Betekenis van de doop	42

4.2.3	Verbond en doop.....	43
4.3	Geloof en doop.....	45
4.3.1	Doop en geloof.....	45
4.3.2	Fides quae en qua.....	45
4.3.3	Volwassenen en kinderen.....	47
4.4	Conclusie.....	48
5.	Conclusie.....	51
5.1	Conclusie.....	51
5.2	Reflectie en aanbeveling vervolgonderzoek.....	53
	Literatuurlijst.....	57
	Bijlage 1 Verklaringenblad.....	59
	Bijlage 2 Datamanagementplan.....	61

Woordenlijst

- Dopers** In secundaire literatuur wordt gesproken over dopers, wederdopers en anabaptisten om dezelfde groep aan te duiden: mensen die de **geloofsdoop** voorstaan. In deze scriptie gaat de voorkeur uit naar het gebruik van de term dopers. Gezien het feit Guido de Bres spreekt over wederdopers wordt in hoofdstuk 1 en 2 ook deze terminologie gebruikt. De aanduiding wederdopers is discutabel, omdat dopers de doop van kleine kinderen niet erkennen en daarom in eigen oog geen wederdopers zijn.
- Doop** In zowel Oude als Nieuwe Testament, alsook in dogmatische (hand)boeken, wordt op gesproken over verschillende soorten van doop, waaronder de waterdoop, geestdoop, bloeddooop en proselietendoop. Waar in dit onderzoek wordt gesproken over doop, gaat het over een kerkelijke handeling waarbij de dopeling wordt ondergedompeld in of besprenkeld met water en zo een plek krijgt in de christelijke gemeente. Dit betekent dat zowel **geloofsdoop** en **kinderdoop** aangeduid kunnen worden met de doop.
- Geloof** Onder geloof wordt in dit onderzoek het volgende verstaan: een positieve reactie van de mens op de roeping door het evangelie.
- Geloofsdoop** Met de geloofsdoop wordt bedoeld op de doop waarbij het geloof beslissend is om een iemand te dopen. In literatuur over de doop worden, naast geloofsdoop, ook de aanduidingen 'belijdenisdoop' en 'volwassendoop' gebruikt. Hoewel diverse aanduidingen verschillende accenten kunnen benadrukken, is het verwarrend om in één scriptie drie termen door elkaar te gebruiken. Omdat in deze scriptie verbond en geloof als twee grondlijnen worden weergegeven, wordt eenduidig gesproken over geloofsdoop.
- Kinderdoop** Bij kinderdoop wordt bedoeld op de doop van kleine kinderen die zelf nog niet in staat zijn een beslissing te nemen. De exacte leeftijd doet er hierbij niet toe, maar het gaat erom dat ouders of opvoeders hun kind ten doop houden zonder dat kinderen daar zelf een stem in hebben.
- Verbond** Bij het bestuderen van het woord verbond, worden allerlei soorten verbonden onderscheiden; het Noachitisch verbond, het Mozaïsch verbond en allerlei verbonden meer. In de hoofdvraag wordt het verbond bedoeld dat God met Abraham en zijn nageslacht gesloten heeft: het genadeverbond.

1. Doelstelling, probleemstelling en methode

1.1 Inleiding

‘Stel dat ik zonder allerlei stemmen uit de kerkgeschiedenis zou zijn opgegroeid en op zoek zou gaan naar een Bijbelse visie op de doop. Dan weet ik zeker ik bij de geloofsdoop zou uitkomen en niet bij de kinderdoop. Omdat ik graag dicht bij de Bijbel wil leven ga ik naar een gemeente waar ik als volwassene gedoopt kan worden.’ Het is een kort citaat uit een gesprek dat ik recent had. We hadden een Bijbelstudieavond waarop de doop ter sprake kwam. Ouders hadden haar laten dopen als kind, maar inmiddels is ze lid geworden van een baptistengemeente en is ze als volwassene gedoopt omdat ze de kinderdoop niet Bijbels gefundeerd vond. Uit het korte citaat blijkt een oprechte zoektocht naar een leven dicht bij de Bijbel, ook wat betreft doopvisie. Tegelijk zullen ook mensen die de kinderdoop voorstaan stellig beweren dat hun visie op de doop Bijbels is.

Dat er in kerkelijke gemeenten verschil van inzicht is over de doop, is niet iets van de laatste jaren. Toch lijkt het vanwege de vele publicaties in de afgelopen vijftien jaar dat de verwarring over de doop toeneemt.¹ De gesprekken die gevoerd worden, betreffen vaak twee standpunten: vóór en tegenstanders van de kinderdoop, of vanuit het andere perspectief gezien: vóór en tegenstanders van de geloofsdoop. Het gesprek verloopt vaak moeizaam en mondt meer dan eens uit in een discussie waarbij men elkaar met een veelheid aan Bijbelteksten niet weet te bereiken met als gevolg dat er verwijdering ontstaat in plaats van toenadering. Dat men elkaar ook met Bijbelteksten niet weet te overtuigen heeft ermee te maken dat in de gesprekken (onbewust) theologische grondlijnen meespelen, waarbij Bijbelteksten, standpunten en visies met elkaar samenhangen. Dit resulteert erin dat soms zelfs met dezelfde Bijbelteksten, andere standpunten worden verdedigd.

De vele discussies en toenemende verwarring daagt uit tot grondig onderzoek naar theologische grondstructuren van de doop. In deze thesis wanen we ons niet in een positie waarbij we zonder kerkgeschiedenis zijn opgegroeid en voor het eerst de Bijbelteksten over de doop lezen. Daarom luisteren we naar theologen die een belangrijke stem hebben gehad in de tradities van zowel kinder- als geloofsdoop. Dat legt direct kaarten op tafel over mijn positionality. Hoewel ik als Reformatorisch christen het *Sola Scriptura* volledig ondersteep, ben ik dankbaar om op de schouders van anderen te staan en met hen mee te lezen. Nu ik me als christen in de Reformatorische traditie heb geïntroduceerd, zal het niet verbazen dat ik me van huis uit verwant weet met de geschriften van Guido de Bres.² Dat neemt niet weg dat ik eerlijk wil luisteren naar de stemmen die daarvan afwijken. Te meer om het *Sola Scriptura* hoog te houden en mijn eigen traditie op grond daarvan scherp te houden door gesprekken met anderen.

1.2 Doelstelling en relevantie

Het onderzoek dat dat in deze thesis wordt gepresenteerd heeft een tweevoudige focus. Ten eerste brengt de scriptie kerkhistorisch onderzoek in gesprek met systematisch theologisch onderzoek. Onderzoek naar de doopvisie van twee stemmen die klinken in een context van circa 500 jaar geleden, wordt in deze scriptie verbonden met de hedendaagse stem van Bram van de Beek. Ten tweede draait

---

¹ Bert Loonstra, *Het badwater en de kinderen: gedachten over de doop* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2008); Adrian Verbree, *Over dopen* (Barneveld: De Vuurbaak, 2009); ds. A.J. Mensink, *Genade als erfgoed: het bijbelse recht van de kinderdoop* (Heerenveen: Groen, 2009); J. Hoek en W. Verboom, *Eeuwige vriendschap: om de waarde van Gods verbond* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2010); G. Kater, *De kinderdoop bij Calvijn* (Houten: Den Hertog, 2014); M.M. van Campen, *De Koninkrijksdoop*, (Heerenveen: Groen, 2015); J. van Laar, *Ziedaar water, de betekenis van de Heilige Doop*, (Houten: Hertog, 2019). De lijst is aan te vullen met meer titels en artikelen.

² De naam van Guido de Bres wordt in zowel primaire als secundaire literatuur op verschillende manieren gespeld. Varianten zijn Guido de Brès, Guido de Bray, Guy du Bray, Guy de Bres, Guydo de Bray en Guido de Bres. In deze scriptie wordt vanwege eenduidigheid gekozen voor laatstgenoemde variant.

het onderwerp van de scriptie rondom het thema van doop, verbond en geloof. Hoewel men deze begrippen voornamelijk in theologie en kerk aantreft en niet zozeer in een seculiere maatschappij, hebben zij alles te maken met gemeenschap, keuze en autonomie. Van hieruit raakt het onderwerp ook aan maatschappelijke vraagstukken.

De relevantie van het onderzoek is gelaagd en kan onderscheiden worden in drie fora die corresponderen met de fora waaraan theologie ten dienste staat zoals beschreven in *De Christelijke dogmatiek* van Van den Brink en Van der Kooi.³ Het eerste forum dat ik hoofdzakelijk in vizier heb is de kerk. Het onderwerp is opgekomen uit een persoonlijke zoektocht die met name binnen de bedding van de kerk heeft plaatsgevonden. De verdieping in historische bronnen, is relevant omdat wij op de schouders staan van onze voorouders. Het heden bestaat niet zonder het verleden. Het staat buiten kijf dat De Bres' doopvisie een groot stempel heeft gezet op de doopvisie in de gereformeerde traditie, net zoals het buiten kijf staat dat Simons' visie in de doperse traditie van onschatbare waarde is. Om de traditie levend te houden worden de stemmen uit het verleden verbonden met een stem uit het heden. Vandaag spelen er andere vragen die van invloed zijn op de betekenis van de doop. Het begrijpen van gezaghebbende stemmen uit verleden en heden is relevant voor de kerk om helderheid te krijgen in de grondstructuur van de huidige doopbetekenis.

Ten tweede heeft het onderzoek relevantie voor het forum van de academie. De academie heeft belang bij een open en kritisch-wetenschappelijke benadering van vragen die in en rondom godsdienst spelen.⁴ Dat geldt zeker ook voor het thema van de doop. Al eeuwen wordt gediscussieerd over kinderdoop en geloofsdoop. Juist wanneer er sprake is van stevige polemieken en discussie kunnen eigen standpunten en andermans oprechte motieven uit het oog worden verloren. Een biografie van Guido de Bres typeert dat in het geval van Guido de Bres richting Menno Simons kernachtig: 'Zo er iets is, dat ons in hem mishaagt, het is zijn grenzeloze haat tegen de Anabaptisten, met name ook tegen de aanhangers van Menno Simons. (...) Mij dunkt, alleen vooringenomenheid tegen en afkeer van de woelingen en beroerten, door de Wederdopers in de eerste jaren van de Hervorming veroorzaakt, heeft hem verblind voor het goede, dat ook bij Menno te vinden was.'⁵ Met dit onderzoek wil ik de academie dienen door open en kritisch te luisteren naar de visies van Guido de Bres en Menno Simons, om zo hun eigen standpunten onder woorden te brengen. Wat betreft het forum van de academie wordt een bijdrage geleverd aan het onderzoek dat gedaan wordt naar de theologie van Guido de Bres, met name in zijn doopvisie en theologische verhouding tot de doopvisie van zijn tijdgenoot Menno Simons. Tijdens het voorwerk van de scriptie blijkt dat er verschillende bronnen te vinden zijn waarin geschreven wordt over de persoon van De Bres. Er is echter nog relatief weinig onderzoek gedaan naar de theologie van Guido de Bres. Door zijn visie op de doop in gesprek te brengen met die van een hedendaags theoloog, wordt een historische bron gehoord als een stem in een levende discussie omtrent de doop.

Het derde forum is de samenleving. Waar gesproken wordt over de doop, wordt gesproken over inlijving in een gemeenschap. De meeste theologen zijn het erover eens dat voor een dopeling de doop een onderstreping is van de inlijving in een gemeenschap. In een samenleving waarin autonomie belangrijk is en steeds belangrijker lijkt te worden, is een belangrijke vraag wie bepaalt of ik bij een gemeenschap mag horen. Gaat dat via een keuze vanuit mijzelf, gaat dat via een keuze van mijn ouders, of vindt dat op een andere manier plaats? Hoewel het onderzoek een theologische doel heeft, kan het

---

³ G. van den Brink en C. van der Kooi, *Christelijke dogmatiek: een inleiding*, (Zoetermeer: Boekencentrum, 2012), 23-24.

⁴ G. van den Brink, *Christelijke dogmatiek*, 23.

⁵ L.A. van Langeraad, *Guy de Bray, zijn leven en werken*, (Zierikzee: 's Ochtman & zoon, 1884), 74.

lezen van deze scriptie helpen om te bezinnen op vragen rondom keuzevrijheid, autonomie en gemeenschap.

Naast de drie fora heeft het onderzoek ook een persoonlijk belang. Ik bereid me voor op een plek in de kerk als predikant. Een heldere visie op de doop en kennis van discussies uit het verleden draagt bij aan een heldere en gegronde persoonlijke theologie die ten gunste komt aan prediking, pastoraat en jeugdwerk. Ik spreek echter over drie fora, en niet over vier, omdat ikzelf volledig participeer in genoemde drie fora; als theologiestudent op de academie, als burger in de samenleving en als gemeentelid en predikant in opleiding in de kerk.

1.3 Probleemstelling

Het scriptieonderwerp is geboren uit gesprekken met mede-theologiestudenten en gemeenteleden over de doop. Gezien de hoge waarde die in de gereformeerde traditie wordt toegekend aan de kinderdoop, interesseerde het mij om me te verdiepen in de wijze waarop de kinderdoop verankerd is in de Schrift en wordt verdedigd in de gereformeerde traditie.

Bij het laatste viel het me op dat er, in verhouding tot reformatoren als Calvijn en Zwingli, relatief weinig onderzoek is gedaan naar de theologische standpunten van Guido de Bres over de doop. Dit is opmerkelijk aangezien hij een grote bijdrage heeft geleverd aan de wijze waarop de kinderdoop in de gereformeerde traditie wordt uitgelegd. Onder andere door zijn boek *Oorsprong en weerlegging van de wederdopers*⁶ en door middel van de tekst van artikel 34 van de *Nederlandse Geloofsbelijdenis* heeft hij een prominente stem in de gereformeerde doopvisie.

Dit vormt de aanleiding dat ik me middels een scriptie wilde verdiepen in de doopvisie van Guido de Bres, met name wanneer het gaat om de verhouding tussen geloof en verbond. Het verbond lijkt een doorslaggevende rol te hebben als grond om kinderen te dopen. Gezien het feit dat Menno Simons één van zijn belangrijkste opposanten is in *Oorsprong en weerlegging van de wederdopers*, wordt in deze scriptie de doopvisie van De Bres' vergeleken met Simons' visie. Bij laatstgenoemde heeft het geloof van de dopeling een doorslaggevende rol als grond om gedoopt te worden. In deze scriptie wordt geluisterd naar beide theologen om vervolgens hun eigen visie te beschrijven.

Door de stevige polemiek tussen De Bres en Simons lijkt het soms alsof beide theologische posities op geen mogelijkheid bij elkaar kunnen komen. Het is één van tweeën: of kinderdoop of geloofsdoopt. In hedendaagse gesprekken over de doop zijn dit ook vaak de twee posities: het is of het één, of het ander. Bij het lezen van Bram van de Beek lijkt hij in eerste instantie wat betreft zijn doopvisie een tussenpositie in te nemen. Van de Beek staat in de gereformeerde traditie, maar beweert dat de relatie tussen doop en verbond niet zo evident is als vaak in genoemde traditie beweerd wordt. Daarentegen beweert hij dat geloof en doop onlosmakelijk bij elkaar horen en alleen gelovigen gedoopt kunnen worden. Tegelijk komt hij er stellig voor op om kleine kinderen te dopen. In deze scriptie wordt een klassieke discussie over de doop vergeleken met een hedendaags theoloog die mogelijk een tussenpositie presenteert waarbij de stevige tegenstelling tussen De Bres en Simons wordt gerelativeerd.

---

⁶ Oorspronkelijke titel: *La racine, source et fondement des anabaptistes ou rebaptisez de notre temps, avec tres ample refutation des arguments principaux, par lesquels ils ont accoustumé de troubler l'Eglise de nostre Seigneur Jesus Christ, et seduire les Simples. Le tout reduit en trois livres.* Vertaalt in het Nederlands: *De wortel, de oorsprong en het fundament van de wederdopers of herdoopten in onze tijd, met een zeer uitgebreide weerlegging van de belangrijkste argumenten, waardoor zij gewoon zijn om de kerk van onze Heere Jezus Christus te beroeren en de eenvoudigen te verleiden. Alles in drie boeken samengevat.*

1.4 Stand van het onderzoek

Het onderzoek raakt aan verschillende personen, stromingen en onderwerpen. Het doel is om de theologische stellingname omtrent geloof en verbond in de doopvisie van Guido de Bres te vergelijken met de visies van Menno Simons en Bram van de Beek. Om hierop te focussen, wordt in dit hoofdstuk niet ingegaan op studies die gedaan zijn naar de personen van De Bres, Simons of Van de Beek of de brede discussie over kinderdoop, volwassendoop en wederdoop.

Voor zover mij bekend is er de laatste tien jaar geen publicatie verschenen waarin de verhouding tussen geloof en verbond in de doopvisie van Guido de Bres en Menno Simons of Bram van de Beek centraal staat. Eerder publiceerde J.H. Wessel een dissertatie onder de titel *De leerstellige strijd tusschen Nederlandsche Gereformeerden en Doopsgezinden in de zestiende eeuw* (1945). Hierin beschrijft Wessel uitvoerig hoe gereformeerden en dopers elkaar bestreden op allerlei verschillende (theologische) thema's. Ook de thema's doop, en geloof komen in dit proefschrift uitgebreid aan de orde. De doop krijgt zelfs een apart hoofdstuk, waarin ook Guido de Bres en Menno Simons een plek hebben. Omdat deze dissertatie kerkhistorisch is ingezet, heeft het een andere focus dan de thesis waarin ik systematisch-theologisch onderzoek weergeef. Ten opzichte van de dissertatie is het voor mijn scriptie vernieuwend dat de twee zestiende-eeuwse theologen in gesprek worden gebracht met een hedendaagse theoloog in de persoon van Bram van de Beek. Daarnaast focust deze scriptie zich specifiek op de theologische grondlijnen van verbond en geloof in de doopvisie.

Eerder dan J.H. Wessel heeft J.J. Westerbeek van Eerten in 1905 over doop in de doperse en gereformeerde traditie geschreven in zijn boek *Anabaptisme en Calvinisme Tafereelen uit de Vaderlandsche Kerkgeschiedenis der 16^e eeuw*. In dit werk heeft de discussie tussen Guido de Bres en Menno Simons een plek. J.G. de Hoop Scheffer heeft een artikel geschreven onder de titel *Calvijn tegen Menno (een lieflijkheid uit den goeden, ouden tijd)* (1873). Hoewel De Bres hierin geen prominente plek heeft, wordt het wel genoemd omdat Guido de Bres in zijn kritiek op Menno Simons gebruik maakte van een publicatie van Calvijn. Theologisch voelde De Bres zich met Calvijn verwant.⁷ In *De doop in de Nederlandse belijdenisgeschriften* beschrijft H. Kakes de doopvisie van Guido de Bres.

Momenteel doet Willem Jan van de Brink een kerkhistorisch onderzoek naar het debat tussen gereformeerden en wederdopers in het NL Gereformeerd protestantisme vanaf 1570 - 1650. Dat is een periode nadat Menno Simons (1561) en Guido de Bres (1567) zijn overleden. Verschillende werken die De Bres en Simons hebben geschreven worden in deze dissertatie meegenomen als achtergrond van het debat in 1570-1650.

Er is veel onderzoek gedaan naar de persoon van Guido de Bres en van Menno Simons. Dat blijkt uit verschillende biografieën die in omloop zijn. Ook in kerkhistorische handboeken komen De Bres en Simons veelvuldig voor. Naast verschillende artikelen over theologische standpunten van Bram van de Beek, is er voor zover mij bekend tot nu toe geen uitvoerige studie gepubliceerd over de werken van Bram van de Beek. Teun van Leer heeft met een tweetal artikelen de doopvisie van Van de Beek onder woorden gebracht en geëvalueerd. Deze artikelen zijn in de literatuurlijst opgenomen onder secundaire literatuur. Anne van Olst doet momenteel onderzoek naar verschillende werken van Bram van de Beek.

1.5 Onderzoeksvraag en methode

De thesis is een presentatie van een onderzoek waarin de historie en de systematische theologie elkaar ontmoeten. Allereerst worden de visies van De Bres en Simons beschreven. Hiervoor worden met name bronteksten bestudeerd die later in dit hoofdstuk met name zijn genoemd. Bekend is het

---

⁷ E.M. Braekman, e.a., *Guido de Bres. Zijn leven, zijn belijden*, (Utrecht: Kok, 2011), 231.

methodische uitgangspunt van *Seeing things their way* van Skinner dat later door A. Chapman, J. Coffey en B.S. Gregory en anderen is uitgewerkt voor het historische onderzoek. De auteurs wijzen erop dat het bij historisch onderzoek van belang is om bronteksten te bestuderen en deze te zien in de context waarin zij geschreven zijn.⁸ De focus in deze scriptie ligt dan ook op het bestuderen van de bronteksten. Secundaire bronnen worden gebruikt om inzicht te krijgen in biografische gegevens en historische context. De Bres' en Simons' doopvisies worden vergeleken met de visie van Bram van de Beek. Dit maakt dat het onderzoek niet alleen historisch van aard is, maar ook systematisch theologisch. De eeuwenoude argumenten rondom doop, verbond en geloof worden naast de visie van een hedendaags theoloog gelegd. Door een historische discussie te verbinden met een hedendaagse stem wordt de geschiedenis geen afgesloten boek, maar zal een traditie levend worden gehouden. Het onderzoek is gestuurd door de volgende onderzoeksvraag:

Wat zijn overeenkomsten en verschillen tussen de verhouding van verbond en geloof in de doopvisie van Guido de Bres enerzijds en tijdgenoot Menno Simons en hedendaags theoloog Bram van de Beek anderzijds?

Deze hoofdvraag heeft een tweeledige afbakening: ten eerste wordt er expliciet gesproken over de verhouding tussen verbond en geloof in de doopvisie. Hoewel deze theologische concepten niet geheel op zichzelf staan en aan andere theologische concepten raakt, zoals ecclesiologie en doelgroep van de doop, zal het onderzoek zich focussen op de twee genoemde aspecten in de doopvisie. Dat betekent niet dat aanverwante thema's geheel onbesproken zullen blijven, maar dat deze alleen worden genoemd en uitgewerkt als het relevant is voor de hoofdvraag. De tweede afbakening is impliciet, omdat met het noemen van de specifieke theologen verondersteld mag worden dat in het onderzoek wordt gefocust op bronteksten. Secundaire bronnen worden gebruikt om inzicht te krijgen in biografische gegevens en historische context.

Om het onderzoek af te bakenen wordt voor de doopvisie van Guido de Bres met name het boek *Oorsprong en weerlegging van de wederdopers* bestudeerd. Zoals de volledige titel laat zien bestaat dit werk uit drie delen. In het derde deel heeft De Bres' visie op de doop een zeer prominente plek. Dat is dan ook de meest geciteerde bron om de verhouding tussen geloof en verbond in de doopvisie van De Bres weer te geven. Voor Menno Simons' visie op de doop wordt in het onderzoek gefocust op *Dat Fundament des Christelycken Leers*.⁹ De eerste uitgave wordt als uitgangspunt genomen, maar wijzigingen in de tweede uitgave zijn indien relevant ook benoemd. Dit boek kan gezien worden als een dogmatiek waarin hij theologische standpunten uiteen zet. Om de visie van Bram van de Beek te onderzoeken, focus ik me hoofdzakelijk op de boeken *God doet Recht* waarin hij een hoofdstuk heeft opgenomen over de doop. Deze drie werken zullen verhoudingsgewijs een groot aandeel hebben in het onderzoek. In deze boeken wordt de Bijbel geciteerd vanuit verschillende vertalingen. Vanwege eenduidigheid wordt in deze scriptie geciteerd vanuit de *Herziene Statenvertaling* (2010) tenzij anders vermeld.

---

⁸ J. Coffey en A. Chapman, "Introduction: Intellectual History and the Return of Religion", in A. Chapman, e.a., *Seeing Things Their Way*, (Indiana: University Of Notre Dame Press, 2009), 16.

⁹ M. Simons, *Dat Fundament des Christelycken Leers*, (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1967), 5-9, 211-212.

2. Doopvisie Guido de Bres

In dit hoofdstuk wordt de verhouding tussen verbond en geloof in de doopvisie van Guido de Bres uiteengezet. Omdat De Bres, net als iedereen, niet neutraal in zijn tijd stond, kan hij pas goed begrepen worden wanneer zijn visie wordt gezien tegen de achtergrond van zijn context. Daarom wordt eerst een aantal biografische gegevens van De Bres gegeven die van invloed zijn op de totstandkoming van zijn werk *Oorsprong en weerlegging van de wederdopers* (vanaf nu *Oorsprong* genoemd) en op zijn doopvisie. Vervolgens wordt beschreven hoe het verbond functioneert in de doopvisie van De Bres. Als derde wordt uitgelegd welke rol het geloof van de dopeling heeft bij de doop. Tot slot wordt in de conclusie een antwoord gegeven op de vraag hoe in de doopvisie van De Bres verbond en geloof zich tot elkaar verhouden.

2.1 Biografische gegevens

2.1.1 Biografie

Guido de Bres werd waarschijnlijk in 1522 geboren te Bergen. Dit is een plaats in de toenmalig Zuidelijke Nederlanden¹⁰ waar hij later ook werkzaam is geweest.¹¹ Op latere leeftijd, maar waarschijnlijk voor zijn vijftiengste levensjaar, ging hij over van de Rooms Katholieke Kerk naar de Reformatie.¹² De leeftijd impliceert dat hij zich bewust moet zijn geweest van de gevolgen die zijn verandering van religie met zich meebrachten. Er zijn allerlei verklaringen gezocht voor de bekering van De Bres, maar daar is geen eenduidig antwoord op gegeven. Volgens Braekman is het in ieder geval zeker dat de bestudering van de Bijbel een belangrijke rol heeft gehad.¹³ Zijn geloof kwam tot rijpheid door veel in de Schrift en in geschriften van kerkvaders te lezen. De grondige kennis van de Bijbel blijkt ook in zijn boek *Oorsprong*, waarin de Schrift de basis is voor zijn denken en schrijven.

In 1548 werd Guido de Bres door vervolgingen gedwongen uit zijn geboortestad te vluchten. Hij vertrok als vluchteling naar Londen. Hier waren veel vluchtelingen uit Nederland, waaronder ook predikanten.¹⁴ Hij kwam in contact met o.a. Johannes à Lasco (1499-1560),¹⁵ Petrus Datheen (1531-1588),¹⁶ Maarten Micron (1500-1559) en Johannes Utenhove (1516-1566).¹⁷ Ook kwam hij in Engeland in een georganiseerd gemeentelven terecht. Omdat de kerk van de Reformatie voor predikanten moest zorgen, werden in verschillende plaatsen, waaronder Londen, Profetieën opgericht.¹⁸ Bij deze vorm van onderwijs werd de preek van zondag door de aanwezigen besproken, met als doel om studenten theologisch te vormen. De tijd in Londen en de theologielessen op de Profetie hebben er voor Guido de Bres aan bijgedragen dat hij van glaskunstenaar uiteindelijk theoloog zou worden.

Nadat hij een opleiding had ontvangen aan de 'Profetie' van de Waalse Kerk van Londen, besloot De Bres in 1552 terug te gaan naar zijn vaderland om zijn eigen volksgenoten te helpen in de verspreiding

---

¹⁰ Tegenwoordig is dit Noord-Frankrijk. Dit verklaart waarom Guido de Bres voor zover mij bekend niets in het Nederlands heeft gepubliceerd.

¹¹ Braekman, *Guido de Bres*, 35.

¹² H.J. Boiten, "Belydenisse des gheloofs. Ghemaect met een ghemeyn accoord door de gheloouighe, die in de Nederlanden ouer al verstroyt zijn, de welcke na de suyuerheyte des Heylighen Euangeliums ons Heeren Jesu Christi begheeren te leuen", in M. te Velde, e.a., *Confessies. Gereformeerde geloofsverantwoording in zestiende-eeuws Europa*, (Heerenveen: Groen, 2009), 441.

¹³ Braekman, *Guido de Bres*, 42.

¹⁴ Braekman, *Guido de Bres*, 60.

¹⁵ Braekman, *Guido de Bres*, 68.

¹⁶ Braekman, *Guido de Bres*, 65.

¹⁷ Boiten, *Nederlandse geloofsbelijdenis*, 441.

¹⁸ Ulrich Zwingli richtte op 19 juni 1525 in Zurich de eerste Profetie op. De naam van deze instelling is afkomstig uit 1 Korinthe 14:49-31. Deze vorm van onderwijs vond navolging in Straatsburg en andere plekken, waaronder Londen (Zie: Braekman, *Guido de Bres*, 60-61.).

van het evangelie.¹⁹ Hij trad op als rondreizend prediker met name in Rijssel. Daar was hij vier jaar werkzaam om de kerk van de Roos te planten.²⁰ Deze gemeente bouwde hij op in een omgeving waar hij verzet ervoer van twee groepen tegenstanders: de roomse kerk en de wederdopers. Om de gemeente theologisch te vormen, ook tegen de achtergrond van zijn tegenstanders, zette hij zich in voor vorming van gemeenteleden.²¹ Dit blijkt uit zijn verschillende werken, waaronder het boek tegen de wederdopers. Hij wilde argumenten van de wederdopers weerleggen om zo de gemeente te helpen om de zuivere waarheid te bewaren.²² In de omgeving waar De Bres woonde en werkte had hij vooral te maken met aanhangers van een spiritualistisch-libertijnse stroming binnen het anabaptisme. Dus niet zozeer met de meer georganiseerde dopers zoals bijvoorbeeld de Mennonieten. Laatstgenoemden waren met name in de Noordelijke Nederlanden actief.²³ Voor zover ik heb kunnen nagaan is er geen direct contact geweest tussen Guido de Bres en Menno Simons.

Na zijn vlucht naar Londen, heeft de Bres nog twee keren moeten vluchten vanwege vervolgingen. Tijdens zijn vlucht naar Frankfurt trof hij Johannes Calvijn aan. De ontmoeting van Calvijn is van invloed geweest op het feit dat De Bres naar Genève is gegaan voor een studiereis om zich te verdiepen in de talen Hebreeuws, Grieks en Latijn. Ook heeft hij de *Institutie* bestudeerd en genoot hij onderwijs van Calvijn. Deze periode is van invloed geweest op de theologie van De Bres. Waar De Bres zich bezighield met oprichten van gemeenten deed hij dat in de geest van wat Calvijn hem leerde.²⁴ De derde vlucht van De Bres was naar Frankrijk. Aanvankelijk verbleef hij in Amiens waar de strijd tussen katholieken en protestanten hevig was. Hoewel hij tussentijds korte tijd in Doornik is geweest, ging hij in 1566 terug naar zijn land toen een publieke Reformatie leek door te breken. Toen hij in 1567 wilde vluchten werd Guido de Bres opgepakt, gevangengezet en uiteindelijk naar het schavot gebracht om te worden opgehangen.²⁵

Na de studietijd in Genève schreef De Bres verschillende werken om de calvinistische geloofsleer uiteen te zetten en zo de kerk van de Reformatie te dienen. Zijn eerste werk draagt de titel *Le Baston de la Foy chrestienne (Het wapen van het christelijk geloof)*. Dit schreef hij om de opvatting te weerleggen dat protestanten allerlei nieuwigheden invoerden. In 1561 kwam een eerste exemplaar van zijn werk *Confession de Foy* (de Geloofsbelijdenis) uit, het document dat later in een pakketje over de muur van kasteel Doornik werd geworpen.²⁶ Dit schreef De Bres om inzicht te geven in de gereformeerde leer, om duidelijk te maken dat zij geen oproerkraaiers en wederdopers waren. In 1565 verschijnt zijn meest uitgebreide boek *Oorsprong*. Daar wordt in het volgende hoofdstuk uitgebreider aandacht aan besteed. Naast bovengenoemde drie titels schreef De Bres ook andere werken die nu buiten beschouwing worden gelaten.

2.1.2 Oorsprong en weerlegging van de wederdopers

Guido de Bres heeft het anabaptisme van zijn tijd gezien als een grote bedreiging voor de kerk. Hij zag in de doperse beweging de eerste groep die een radicale breuk met de officiële kerk had voltrokken.²⁷ De Bres neemt waar dat de 'sekte van de wederdopers sterk vermeerdert en ieder ogenblik nieuwe

---

¹⁹ Braekman, *Guido de Bres*, 83.

²⁰ *De Roos* betreft een schuilnaam voor de gemeente in Rijssel die gebruikt werd vanwege veiligheidsredenen.

²¹ Braekman, *Guido de Bres*, 87.

²² G. de Bres, "Brief aan de kerk van onze Heere Jezus Christus", in G. de Bres, *Oorsprong en weerlegging van de wederdopers*, (Barneveld: gebr. Koster, 2011), 28.

²³ W. van 't Spijker, "Wortel, oorsprong en fundament", in E.M. Braekman e.a., *Guido de Bres. Zijn leven, zijn belijden*, (Utrecht: Kok, 2011), 200.

²⁴ Braekman, *Guido de Bres*, 63.

²⁵ Boiten, *Nederlandse geloofsbelijdenis*, 444.

²⁶ Boiten, *Nederlandse geloofsbelijdenis*, 443.

²⁷ Braekman, *Guido de Bres*, 14.

dwalingen voortbrengt'.²⁸ Met name in de Zuidelijke Nederlanden, de regio waar De Bres is geboren en werkzaam is geweest, ziet de Bres dat de kerk 'dagelijks door stormen wordt geteisterd door hen die met deze pest van de wederdopers besmet zijn'.²⁹ Gezien deze omstandigheden weet hij zich genoodzaakt de gemeente 'te voorzien van enige wapens om de verwoede aanvallen van de wederdopers te weerstaan en af te weren'. Deze wapens levert hij in de vorm van zijn werk *Oorsprong*.

Uit *de brief aan de kerk van onze Heere Jezus Christus*³⁰ blijkt dat het doel van De Bres' *Oorsprong* tweevoudig is. Ten eerste wil hij met zijn publicatie de kerk van de Reformatie te hulp komen door uiteen te zetten wat de dwaling van de wederdopers inhoudt.³¹ Ten tweede heeft de Bres als doel om aan te duiden dat er onderscheid is tussen het calvinisme en de wederdopers.³² Op het eerste gezicht leek het erop dat beide bewegingen weinig van elkaar verschilden. De overheid zag zowel het calvinisme als het anabaptisme als een revolutionaire partij die hun eigen wettelijk gezag in gevaar bracht.³³ De Bres wilde in *Oorsprong* aantonen dat het calvinisme en het anabaptisme wel degelijk onderscheiden moest worden.

De inhoud van *Oorsprong* is verdeeld in drie boeken. In het eerste boek wordt de oorsprong van de wederdopers beschreven vanuit De Bres' perspectief. In het tweede boek worden argumenten weerlegd waarmee de wederdopers de menselijke natuur van het vlees van Christus ontkennen. In het derde boek worden meerdere onderwerpen besproken, maar qua omvang krijgt de doop verreweg de meeste aandacht. Voor deze scriptie is met name het laatste boek van belang en specifiek de hoofdstukken waar gesproken wordt over de doop.

Kenmerkend voor het boek is dat het zeer polemisch is geschreven. Dat blijkt al uit de inleiding. Daar schrijft De Bres dat hij zal laten zien dat 'zij [i.e. de wederdopers, AJ] geen grotere vijand op aarde hebben dan wij'.³⁴ Qua inhoud blijkt de polemische stijl uit het feit dat personen met naam en argument worden benoemd en weersproken. Menno Simons, die in het volgende hoofdstuk wordt geïntroduceerd, wordt verreweg het meest genoemd en bekritiseerd door De Bres. Door het polemische karakter van de tekst, is het complex om De Bres' eigen visie onder woorden te brengen omdat hij voornamelijk reageert op anderen. Een tweede kenmerk van het boek is dat De Bres sterk uitgaat van de eenheid van Oude en Nieuwe Testament.³⁵ Teksten in het Nieuwe Testament worden vrijmoedig gebruikt om teksten in het Oude Testament uit te leggen, en vice versa.

2.2 Verbond en doop

2.2.1 Verbond in het Oude Testament

Om te begrijpen hoe doop en verbond zich bij De Bres tot elkaar verhouden, is het van belang om te beginnen met het Oude Testament. Daar liggen de wortels van de doopvisie van De Bres.

Het centrum van Guido de Bres' doopvisie ligt in het genadeverbond dat God in Genesis 17 met Abraham sloot. Wie het register van aangehaalde Schriftplaatsen erop naslaat, zal zien dat Genesis 17:7 één van de meest geciteerde teksten in *Oorsprong* is.³⁶

---

²⁸ De Bres, *Brief*, 28.

²⁹ De Bres, *Brief*, 28.

³⁰ Deze brief kan worden beschouwd als een voorwoord bij zijn boek *Oorsprong*.

³¹ De Bres, *Brief*, 28.

³² De Bres, *Brief*, 29.

³³ Braekman, *Guido de Bres*, 230.

³⁴ De Bres, *Brief*, 29.

³⁵ De Bres, *Oorsprong*, 472-479

³⁶ De Bres, *Oorsprong*, 694.

‘Ik zal mijn verbond maken tussen Mij, u en uw nageslacht na u, al hun generaties door, tot een eeuwig verbond, om voor u tot een God te zijn, en voor uw nageslacht na u.’

God richt in Genesis 17 Zijn verbond op met Abraham en Zijn nageslacht. Dit wordt een eeuwig verbond genoemd en is zowel in Oude als Nieuwe Testament van kracht. De inhoud van dit verbond bestaat volgens De Bres uit enerzijds beloften en anderzijds een oproep tot gehoorzaamheid.³⁷ God belooft ten eerste aan Abraham en zijn nageslacht om hun tot een God te zijn. Eveneens belooft Hij om Abraham het land Kanaän te geven. Laatstgenoemde belofte heeft volgens De Bres enerzijds een letterlijke betekenis en tegelijk ook een geestelijke dimensie. Het volk Israël zal letterlijk het land Kanaän innemen en Abraham zal uiteindelijk een geestelijke erfenis van het Koninkrijk der hemelen ontvangen. De letterlijke belofte is alleen voor Israël en is inmiddels vervuld toen het volk Kanaän innam. De geestelijke belofte geldt nog steeds voor alle gelovigen uit jood en heiden. Zij zullen het Koninkrijk der hemelen ontvangen. De Bres beroept zich hierbij op Hebrreeën 11:10-16, waar hij de vervulling van de belofte geestelijk ingevuld ziet worden: ‘Abraham zag uit naar een beter vaderland, dat is een hemels vaderland’.³⁸ Het verbond dat God in Genesis 17 met Abraham en zijn nageslacht sluit zal eeuwig standhouden. Ondanks dat de letterlijke belofte is vervuld staat de geestelijke belofte nog open voor allen die gehoorzamen aan Gods verbond.

Bij het verbond tussen God en Abraham(s nageslacht) hoort het teken van de besnijdenis.³⁹ Abraham ontvangt dit teken, maar ook ieder jongetje van acht dagen oud. Dit teken getuigt ervan dat de besnedenen Gods volk zijn. Ze hebben namelijk de belofte ontvangen en erkennen Hem als hun God. De besnijdenis heeft, blijkens Genesis 17:1, volgens De Bres twee dingen in zich. God vraagt allereerst aan Abraham om te wandelen voor Zijn aangezicht en oprecht te zijn. Vervolgens zegt God dat Hij Abrahams God wil zijn en de God van zijn nageslacht.⁴⁰ Als God zegt dat Abraham oprecht moet zijn en moet wandelen voor het aangezicht van God, dan bedoelt Hij daarmee dat zijn oude leven gedood moet worden en dat Abraham moet wandelen in een nieuw leven in gehoorzaamheid aan God. De besnijdenis is hierbij een geestelijke illustratie. De voorhuid wordt afgesneden als symbool dat in geestelijk opzicht het oude vlees ook moet worden verwijderd. Daarom spreekt Mozes ook van een besnijdenis van het hart.⁴¹ Dat is tegelijk ook wat Paulus in Kolossenzen 3 bedoelt met ‘de doding van de leden en het uitdoen van de oude mens’.⁴² De lichamelijke besnijdenis vroeg om een geestelijke besnijdenis van het hart. Om aan te duiden dat dit niet in eigen kracht gaat, onderwijst Mozes in Deuteronomium 30:6 dat het een werk van God is om het verbond te beantwoorden met volledige toewijding aan God. Door Gods genade zal Hij het hart van Zijn volk besnijden.⁴³ God vraagt dus om gehoorzaamheid en belooft deze gehoorzaamheid Zelf te geven. Mensen in het Oude Testament hebben in de besnijdenis geestelijke beloften ontvangen. Het teken van de besnijdenis wijst op de opdracht en de belofte om het oude leven te doden en oprecht voor Gods aangezicht te leven.

Paulus noemt het teken van de besnijdenis in Romeinen 4:11: het zegel van de rechtvaardigheid van het geloof.⁴⁴ Gezien de vorige paragraaf kan geconcludeerd worden dat voor De Bres de inhoud van deze rechtvaardigheid betekent dat de zonde is vergeven (het oude leven is verwijderd) en een verbondskind in de belofte voor God rechtvaardig is (het heeft het nieuwe leven als een belofte

---

³⁷ Genesis 17:7-9.

³⁸ De Bres, *Oorsprong*, 487.

³⁹ Genesis 17:12.

⁴⁰ Genesis 17: 7, 9, 10.

⁴¹ Deuteronomium 30:6.

⁴² De Bres, *Oorsprong*, 453.

⁴³ De Bres, *Oorsprong*, 454.

⁴⁴ De Bres, *Oorsprong*, 454.

ontvangen). De belofte van rechtvaardigheid kan alleen worden ontvangen door het geloof. Daarom noemt Paulus het teken van de besnijdenis een zegel van de rechtvaardigheid van het geloof. Het is daarmee geen teken van 'rechtvaardigheid van Abrahams eigen geloof', zoals de doperse predikant Dirk Philips het uitlegde, maar een teken om de door het geloof ontvangen rechtvaardigheid te bezegelen.⁴⁵ Als waarborg dat de gerechtigheid wordt geschonken ontvangt men in het Oude Testament een teken.

Het teken van het verbond wordt ten eerste aan de volwassen Abraham gegeven, omdat hij door het geloof is ingelijfd in het verbond en de rechtvaardigheid heeft ontvangen. Zijn gehoorzaamheid getuigt van zijn geloof. Daarom ontvangt hij het teken. Zijn zoon Izak ontving echter acht dagen na geboorte hetzelfde teken, hoewel hij vanwege zijn jonge leeftijd nog geen geloof kon hebben.⁴⁶ Ondanks het feit dat hij vanwege zijn jonge leeftijd nog geen geloof kan hebben, wordt hij blijkens de besnijdenis deelgenoot gemaakt van dezelfde rechtvaardigheid die Abraham door het geloof heeft verkregen. 'God wil,' schrijft De Bres, 'dat de kleine Izak getekend en verzegeld wordt met het zegel van de rechtvaardigheid van het geloof.' Daarom ontvangt hij op jonge leeftijd dezelfde besnijdenis als zijn vader Abraham. Kleine kinderen van de gelovigen genieten blijkbaar hetzelfde voorrecht als de gelovige ouders. Dit geldt voor zowel mannen als vrouwen. Vrouwen werden met de mannen meegeteld bij de inlijving in het verbond, omdat zij om natuurlijke redenen niet in staat waren de besnijdenis te ontvangen.⁴⁷ Zowel de gelovige Abraham als zijn nageslacht zijn rechtvaardig voor God. Abraham heeft dit ontvangen door het geloof en Izak heeft dit ontvangen door de kracht van het genadeverbond.⁴⁸

De Bres merkt op dat in zowel Oude als Nieuwe Testament de vader of man als familiehoofd wordt genoemd, waarin de vrouw en kinderen zijn opgenomen. In 1 Korinthe 10:1-2 spreekt Paulus van 'onze vaders die onder de wolk waren (...)'. Vanuit het Oude Testament blijkt dat hier ook vrouwen en kinderen bij geweest zijn. Zij zijn opgenomen in het spreken over 'de vaders'. Zo spreekt Handelingen 2:33 over het feit dat allen die geloofden op dezelfde plaats bijeen waren. Het is volgens De Bres onredelijk om te denken dat zij hun kinderen die niet konden geloven hadden verstoten. Logisch gezien kan aangenomen worden dat de gelovigen hun kinderen bij zich hadden. Met behulp van dit voorbeeld stelt De Bres vast dat kleine kinderen als vanzelfsprekend worden meegeteld bij degenen die hun geloof belijden.⁴⁹ Het is gebruikelijk dat in de Bijbel gedacht wordt in collectieven. Daarom is het begrijpelijk dat een gezin wordt opgenomen in het verbond, omdat het hoofd een bepaalde keuze maakt of zijn geloof belijdt. Kleine kinderen (zowel mannelijk als vrouwelijk) worden in die keuze geheiligd en daarom ontvangen ook zij, indien mogelijk, het teken daarvan.⁵⁰

2.2.2 Verbond in het Nieuwe Testament

Tot nu toe lag de focus op Gods verbond in het Oude Testament, waar de besnijdenis getuigde van de inlijving in dit verbond. In het Nieuwe Testament ziet De Bres de besnijdenis overgaan in de doop. Om dit te onderbouwen benadrukt De Bres dat er één geloofsleer is die zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament geleerd wordt.⁵¹ Tevens is er volgens De Bres sprake van één verbond in zowel Oude als Nieuwe Testament. Het verbond tussen God en Abraham(s nageslacht) duurt eeuwig en wordt in het

---

⁴⁵ De brontekst heb ik niet kunnen vinden en daarom wordt in dit onderzoek afgegaan op de weergave van Guido de Bres (zie: De Bres, *Oorsprong*, 434, 354-355).

⁴⁶ De Bres, *Oorsprong*, 434.

⁴⁷ De Bres, *Oorsprong*, 460.

⁴⁸ De Bres, *Oorsprong*, 435.

⁴⁹ De Bres, *Oorsprong*, 496-497.

⁵⁰ De Bres, *Oorsprong*, 440.

⁵¹ De Bres, *Oorsprong*, 472-479.

Nieuwe Testament niet afgeschaft maar vervuld en voortgezet.⁵² Er komt echter een ander teken bij, omdat Christus bij Zijn kruisiging een einde heeft gemaakt aan het bloedstorten voor voldoening. De voortzetting van het verbond met Abraham is een belangrijke sleutel om de Bres' visie op de doop te begrijpen en rechtvaardigt het feit dat zowel gelovige volwassenen als kleine kinderen gedoopt mogen worden.

2.2.2.1 *Het nieuwe verbond*

Terwijl Guido de Bres sterk uitgaat van één verbond, spreken o.a. Jeremia 31 en Hebreëen 8 over een nieuw verbond. Daarnaast wordt in Jesaja 43:18-19 gezegd dat God 'iets nieuws gaat maken'. De teksten werden door doperse predikanten gebruikt om de eenheid van het verbond zoals De Bres verdedigde te betwisten. In reactie daarop neemt De Bres een hoofdstuk op in *Oorsprong* waarin hij schrijft dat het 'nieuwe verbond' uit Jeremia 31 en Hebreëen 8 in wezen hetzelfde verbond is als in Genesis 17. God spreekt tegen Abraham namelijk van een *eeuwig* verbond dat alle generaties door zal blijven bestaan. Dit kan dus niet opgeheven of afgeschaft worden. De inhoud van het oude verbond blijft volgens De Bres van kracht, ook in het Nieuwe Testament.⁵³

Hoewel het nieuwe verbond volgens De Bres geen ánder verbond is, wordt het naar zijn mening nieuw genoemd omdat het in Christus is vernieuwd en aan een nieuw volk is gegeven.⁵⁴ Hij beroept zich hierbij op Handelingen 2 waar wordt gezegd dat de belofte niet meer slechts geldt voor het letterlijke nageslacht van Abraham, maar het geestelijke nageslacht.⁵⁵ De belofte waarover in Handelingen 2 gesproken wordt, houdt naast de belofte van de Heilige Geest voor De Bres ook de belofte van het verbond met Abraham(s letterlijke en geestelijke nageslacht) in. Dit geestelijke nageslacht betreft alle gelovigen, uit jood en heiden. Tevens belooft God Zijn wet in het binnenste te geven en in het hart te schrijven.⁵⁶ Hierin ziet De Bres een nieuwe dimensie aan het verbond ten opzichte van voorheen toen de wet als iets uiterlijks werd gegeven. Hoewel het verbond een nieuwe dimensie en reikwijdte heeft, blijft de belofte van en oproep tot gehoorzaamheid staan. Die belofte wordt voor De Bres in Handelingen 2 juist vervuld, omdat de Heilige Geest wordt uitgestort Die de wet in het hart van Zijn verbondsvolk zou schrijven. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de belofte van de Heilige Geest ten diepste geen andere belofte is dan de belofte van Gods verbond.

2.2.2.2 *De vervulling van het oude verbond*

Om het oude verbond en nieuwe verbond op elkaar te betrekken, is Christus de Sleutelpersoon. De Bres noemt Hem de Verzoener van de twee volken: het volk van het oude en nieuwe verbond. Daarom laat Hij Zich zowel besnijden als dopen.

Eerst laat Jezus zich na acht dagen besnijden. Dit doet Hij omdat Hij onder het oude verbond in de wereld is gekomen. Om de besnijdeniswet te vervullen moest Hij naar de wet besneden worden op de achtste dag.⁵⁷ We zagen inmiddels dat de besnijdenis zag op het doden van het oude leven en het leven in een nieuw leven. In Christus wordt het oude leven gedood aan het kruis op Golgotha. In Hem wordt eveneens het nieuwe leven zichtbaar bij Zijn opstanding. Aan het kruis vervult Christus voorgoed dat er bloed moet worden gestort voor verzoening en voldoening. Daarom heeft Hij de besnijdenis afgeschaft, zo schrijft De Bres in artikel 24 van de *Nederlandse Geloofsbelijdenis*.⁵⁸ Dat was volgens

---

⁵² De Bres, *Oorsprong*, 480.

⁵³ De Bres, *Oorsprong*, 482.

⁵⁴ De Bres, *Oorsprong*, 482.

⁵⁵ Handelingen 2:39.

⁵⁶ Jeremia 31:32.

⁵⁷ De Bres, *Oorsprong*, 494.

⁵⁸ Als brontekst is gebruikt: "Belydenisse des gheloofs der ghereformeerde kercken in Nederlant. Overghesien in de Synode Nationael laetst ghehouden tot Dordrecht, (Dordrecht, By Fransoys Borsaler, 1619)." In J.N. Bakhuizen

hem namelijk een teken waarbij bloed werd gegeven om het oude leven te doden. In Christus is het oude leven definitief gedood.

Hoewel de besnijdenis is afgeschaft blijft het verbond dat God met Zijn volk sloot staande. Vanaf het Nieuwe Testament komt daar echter een ander teken bij. Dat zien we, volgens De Bres, het best bij Christus Zelf. Hij wilde nadat Hij besneden was, op zijn dertigste ook nog gedoopt worden. Dit deed Hij om het Nieuwe Testament in te stellen door de prediking van het Evangelie. Christus heiligt Zichzelf door de doop in Zijn eigen lichaam, tot nut voor allen die na Hem in deze doop gedoopt zouden worden. Dat betekent dat Christus zich laat dopen, zodat allen na Hem in Zijn doop gedoopt kunnen worden. Dat Christus na zijn geboorte op latere leeftijd ook gedoopt wordt,⁵⁹ laat volgens De Bres zien dat de doop in de besnijdenis overgaat. Mattheüs beschrijft dan ook dat Christus gedoopt wordt om 'alle gerechtigheid te vervullen'.⁶⁰ Dat is volgens De Bres precies het teken van de besnijdenis: het teken van de gerechtigheid van het geloof. Daarom spreekt Paulus ook over de doop als besnijdenis van Christus. Met andere woorden vatten we De Bres samen: wanneer gelovigen worden gedoopt, ontvangen zij een besnijdenis die niet met handen plaatsvindt. Deze geestelijke besnijdenis, de doop zou De Bres zeggen, ziet op het begraven worden met Christus [doden van de oude mens] en opstaan met Hem [leven als nieuw mens].⁶¹ Op deze wijze stelt De Bres vast dat Paulus laat zien dat de doop van het Nieuwe Testament hetzelfde inhoudt als de besnijdenis die voorheen de joden kregen als teken van het verbond.⁶²

Als Verzoener van de twee volken van het oude en nieuwe verbond laat Christus Zich zowel besnijden als dopen. Er hoeft geen bloed meer gestort te worden, maar het besprenkelen van water ziet op de afwassing van de zonde en het ontvangen van een nieuw leven. De besnijdenis ziet De Bres nu overgegaan in de doop.⁶³ In dit Nieuwe Testament zou de doop voortaan worden bediend als een teken van het volk van God.⁶⁴

2.2.2.3 Vervanging

Dat De Bres de besnijdenis ziet overgaan in de doop heeft te maken met zijn visie op de plek van jood en heiden in het vernieuwde verbond. In zijn theologie gaat de Bres er vanuit dat de kerk van het Nieuwe Testament is gekomen in plaats van 'de kerk' in het Oude Testament.⁶⁵ De Bres beroept zich hierbij op o.a. Handelingen 2:39, waar Petrus zegt: want voor u is de belofte en voor uw kinderen en voor allen die veraf zijn, zovelen als de Heere, onze God, ertoe roepen zal.' De doelgroep van deze woorden zijn volgens De Bres niet alleen joden, maar ook heidenen. Tevens voegt deze tekst een zinsnede toe aan de tekst uit Genesis 17, namelijk 'en allen die veraf zijn, zovelen als de Heere, onze God ertoe roepen zal'. De belofte die God aan Abraham deed ziet De Bres hier in vervulling gaan. Dit is het nieuwe, of beter gezegd vernieuwde, verbond. De hoorders van Petrus worden tot het huisgezin van Abraham gerekend. Toen zij geloofden in het Evangelie dat verkondigd werd, zijn zij ingelijfd in het verbond met Abraham. De Bres gebruikt hier het beeld van een boom, waarin nieuwe takken worden geënt op een oudere boomstronk. Zo worden heidenen door het geloof geënt op de oude tronk van de belofte aan Abraham gedaan. Daardoor zijn zij deelgenoten gemaakt van alle aan Abraham gedane

---

van den Brink e.a., *De Nederlandse Belijdenisgeschriften in authentieke teksten, met inleiding en tekstvergelijkingen*, (Amsterdam, Ton Bolland, 1976), 133-135.

⁵⁹ Lukas 2:21; Mattheüs 4:15-16.

⁶⁰ Mattheüs 3:15.

⁶¹ Kolossenzen 2:11-12.

⁶² De Bres, *Oorsprong*, 455-456.

⁶³ De Bres, *Oorsprong*, 448.

⁶⁴ De Bres, *Oorsprong*, 495.

⁶⁵ De Bres, *Oorsprong*, 448-449.

beloften.⁶⁶ De oude belofte blijft van kracht, maar wordt vervuld, verdiept en uitgebreid. Zij die de woorden aannamen, werden gedoopt en kregen daarmee het teken van inlijving in het verbond.⁶⁷

Het is belangrijk om op te merken dat, hoewel De Bres spreekt van inlijving in de oude stronk van Israël, in zijn doopvisie een belangrijke rol speelt dat het oude Israël vervangen wordt door de kerk van het Nieuwe Testament: '(...) net zoals de kerk van het Nieuwe Testament in de eigenlijke plaats is gekomen van de kerk van God die er in het Oude Testament was, zo zijn ook de sacramenten van het Nieuwe Testament in de plaats van de sacramenten van het Oude Testament gekomen.'⁶⁸ Dit doet mijns inziens geen recht aan Schriftplaatsen waar de eigen plek van Israël in Gods verbond wordt erkend, waaronder Romeinen 11. Tevens heeft De Bres het niet nodig om zijn relatie tussen doop en verbond te onderbouwen, als hij blijft bij het beeld van inlijving in de oude boomstronk. De doop kan dan nog steeds functioneren als inlijving in het verbond waarbij de stronk de stronk blijft. Om deze theologische notie te duiden is het mijns inziens belangrijk om het eerder genoemd methodische uitgangspunt van *Seeing things their way* serieus te nemen dat ervoor pleit om bij historisch onderzoek teksten te bestuderen in de context waarin zij geschreven zijn.⁶⁹ Ten tijde van De Bres' leven was vervangingstheologie een meer gangbare gedachte dan tegenwoordig. Vanuit dogmatisch oogpunt is het belangrijk om te zien dat volgens De Bres het volk van het oude verbond vervangen is door het volk van het nieuwe verbond, waarmee ook de sacramenten zijn vervangen. Waar de besnijdenis in het oude verbond het teken was van inlijving in Gods verbond, getuigt de doop in het Nieuwe Testament van inlijving in Gods verbond.

2.3 Geloof en doop

De verhouding doop en geloof speelt in de doopvisie van De Bres een belangrijke rol. Hij besteedt er een apart hoofdstuk in *Oorsprong* aan.⁷⁰ Eveneens komt het thema 'geloof' geregeld terug bij de bespreking van andere thema's. De Bres maakt duidelijk onderscheid tussen het geloof bij volwassenen en kleine kinderen.⁷¹ In dit hoofdstuk wordt de rol van geloof van een volwassen dopeling en geloof van kleine kinderen apart besproken.

2.3.1 Geloof bij volwassen dopeling

Dat doop en geloof bij elkaar horen blijkt volgens de Bres onder andere uit het feit dat in Handelingen op verschillende plekken mensen tot geloof kwamen en vervolgens werden gedoopt.⁷² De doop werd bediend aan volwassenen die de christelijke leer konden verwerpen of ontvangen.⁷³ Wanneer zij de christelijke leer aannamen, ontvingen zij de doop als teken dat zij ingelijfd werden in het volk van God. Dit betrof echter mensen die eerst volledig buiten het volk van God stonden en zich daar op een gegeven moment bij wilden scharen, oftewel heidenen. Op dat moment werd eerst geloof gevraagd, voordat zij zich bij de christelijke gemeente konden aansluiten. Na geloofsbelijdenis werden zij in de christelijke gemeente opgenomen en ontvingen daarvan ook het teken: de doop. Belijdenis van het geloof is fundamenteel voor de doop van volwassen heidenen die bij de kerk van Christus willen horen.⁷⁴

---

⁶⁶ De Bres, *Oorsprong*, 484.

⁶⁷ Handelingen 2:41.

⁶⁸ De Bres, *Oorsprong*, 449.

⁶⁹ Coffey, *Introduction*, 16.

⁷⁰ De Bres, *Oorsprong*, 439-447.

⁷¹ De Bres, *Oorsprong*, 442-443.

⁷² Handelingen 16:14-15; 33.

⁷³ De Bres, *Oorsprong*, 441.

⁷⁴ De Bres, *Oorsprong*, 441-442.

De Bres ziet een parallel met Abraham en het ontvangen van de besnijdenis. Voordat Abraham werd besneden, ontving hij eerst onderwijs met betrekking tot de inhoud van het verbond. Zo leerde hij over de belofte die God Hem gaf en over de opdracht die hij kreeg. Nadat Abraham onderwezen werd in deze leer geloofde hij God. Door het geloof werd hij aan Hem verbonden. In Abraham begon God Zijn volk Israël. Abraham ontving de besnijdenis als teken van het verbond dat God met hem sloot. Daarom staat er dat Abraham eerst geloofde en vervolgens de besnijdenis ontving.⁷⁵ Abraham is niet besneden, voordat hij God tot zijn God had. Net zoals bij Abraham, verlangt God ook het geloof van hen met wie Hij Zijn kerk begint. Dit geloof moet er zijn voordat mensen het teken en zegel van het geloof ontvangen.⁷⁶ En net zoals heidenen in het Oude Testament die tot Gods verbondsvolk wilden behoren moesten geloven voordat zij de besnijdenis ontvingen, zo geldt dat bij heidenen in het Nieuwe Testament nog steeds bij de doop.

Jezus stuurt in Mattheüs 28:19 en Markus 16:16 Zijn discipelen de wereld in om het Evangelie te verkondigen, te onderwijzen en te dopen. Hij zendt ze naar de heidenen, oftewel mensen die onbekend waren met de God van Israël en met de leer van Christus.⁷⁷ De discipelen krijgen de opdracht om hen daarmee bekend te maken. Wanneer zij tot geloof komen worden ze binnen het verbond gebracht en ontvangen ze de doop als teken van Gods verbond.⁷⁸ De volgorde om eerst te geloven en daarna te dopen is, volgens De Bres, slechts gegeven voor mensen die in de leeftijd zijn waarop ze in staat zijn zelfstandig keuzes te maken. Ten tweede betreft het mensen die eerst ongelovig waren en buiten de kerk waren. Paulus spreekt in dat verband over mensen die 'vervreemd waren van het burgerschap Israëls, en vreemdelingen van de verbonden der belofte, geen hoop hebbende en zonder God in de wereld'.⁷⁹ Prediking en onderwijs zijn belangrijk omdat zij anders niet weten Wie en wat zij belijden. Als zij, na onderwezen te zijn, tot geloof gekomen zijn, kunnen zij gedoopt worden.⁸⁰ De Bres ziet in deze dooppraktijk een parallel met de besnijdenispraktijk: de volwassen en heidense Abraham moest eerst geloven, voordat hij het teken van de besnijdenis ontving. Zo moet een volwassen persoon die bij Gods volk wil horen eerst geloven voordat hij of zij gedoopt wordt.

2.3.2 Geloof bij kleine kinderen

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat geloof en doop in De Bres' visie volledig bij elkaar horen als het gaat om volwassen mensen die oorspronkelijk buiten Gods verbond opgroeien. Dit brengt de vraag met zich mee of kleine kinderen wel gedoopt mogen worden, gezien het feit dat zij vanwege hun jonge leeftijd nog niet kunnen geloven.

Naar de mening van De Bres mogen kleine kinderen worden gedoopt, zonder dat er geloof wordt verlangd. Omdat De Bres sterk uitgaat van één verbond in Oude en Nieuwe Testament, beargumenteert hij de doop aan kleine kinderen ook allereerst vanuit het verbond dat God in Genesis met Abraham sloot. Net zoals de Heere heeft gehandeld met Abraham en zijn kinderen, hebben de apostelen gedaan met degenen die zij in de gemeente ontvingen.⁸¹ Zoals Izak werd besneden toen hij acht dagen oud was, zo worden kinderen gedoopt als zij nog niet kunnen geloven. Evenals Paulus in Romeinen 11:16 zegt dat de Joden geheiligd zijn door hun oorsprong en afkomst,⁸² zo schrijft hij in 1 Korinthe 7:14 ook dat het geloof van één ouder de andere ouder heiligt en daarmee ook de kinderen.

---

⁷⁵ Romeinen 4:3; 11.

⁷⁶ De Bres, *Oorsprong*, 426.

⁷⁷ De Bres, *Oorsprong*, 424.

⁷⁸ De Bres, *Oorsprong*, 425.

⁷⁹ Efeze 2:12.

⁸⁰ De Bres, *Oorsprong*, 424-425.

⁸¹ De Bres, *Oorsprong*, 445.

⁸² Romeinen 11:16.

De doop laat daarom net als de besnijdenis zien dat kinderen van gelovige ouders apart zijn gezet van kinderen met ongelovige ouders.⁸³ Dat in het Nieuwe Testament op verschillende plekken gesproken wordt over de doop van huisgezinnen ziet De Bres ook in lijn van het verbond. De Bres neemt Lydia als voorbeeld⁸⁴ en zegt dat nergens staat dat 'zij en haar huisgezin' tot geloof kwamen en daarom als gezin gedoopt werden. De Bres concludeert hieruit dat alleen de moeder van het huisgezin het geloof ontving en om deze reden het hele huisgezin werd toegelaten tot de doop.⁸⁵ Hier blijken de consequenties van de sterke eenheid die De Bres bepleit tussen Oude en Nieuwe testament. In het Nieuwe Testament ziet hij de verbondslijn van het Oude Testament zijn voortgang hebben. Daarom heeft hij het niet nodig om de letterlijke betekenis van huisgezinnen en exacte leeftijden van gezinsleden te onderzoeken. De Bres wil duidelijk maken dat God Zijn verbond voortzet. De manier waarop Hij werkt en hoe mensen tot Zijn volk (gaan) horen is dezelfde in zowel Oude als Nieuwe Testament.

Dat van kinderen nog geen geloof verlangd mag worden om ze te dopen laat Jezus Zelf zien door kinderen te ontvangen en te zegenen, stelt De Bres vast. Kinderen die door hun gelovige ouders bij Jezus zijn gebracht, heeft Hij niet verworpen.⁸⁶ Integendeel, Hij heeft de discipelen die erover mopperden gecorrigeerd en hun bevolen om het brengen van kinderen niet te verhinderen.⁸⁷ In de Evangelieën laat Jezus zien dat kinderen welkom zijn bij Hem, zonder geloof te verlangen.⁸⁸ Hier wordt door wederdopers, waaronder Menno Simons, tegenin gebracht dat Jezus de kinderen Gods Koninkrijk wel heeft toegezegd, maar niet heeft gedoopt. Het is duidelijk dat kinderen bij Jezus welkom zijn, maar of zij ook gedoopt mogen worden is een andere kwestie.⁸⁹ De Bres brengt hier tegenin dat Jezus de kinderen, nadat Hij hen heeft ontvangen, in een plechtige ceremonie heeft gezegend. Daarmee wijdde Hij hen toe aan God. 'En daar zij aan God toegewijd zijn, welke reden is er dan om hun het uiterlijk teken [i.e. de doop, AJ] te weigeren?', vraagt De Bres zich af.⁹⁰ Daarom concludeert De Bres: 'Omdat het onze Heere belijft heeft onze kleine kinderen te ontvangen in zulk een grote genade en zulk een grote eer, doordat Hij hen rekent tot het getal der gelovigen in Christus en hun het grootste en belangrijkste deel van de doop geeft, kan men hen evenmin uitsluiten en weren van de doop met water als iemand van de volwassen gelovigen.'⁹¹

Tot zover hebben we gezien dat kinderen gedoopt mogen worden vanwege Gods verbond waarin zij door het geloof van hun ouders zijn ingelijfd. Ondanks dat kinderen zelf nog geen geloof kunnen hebben zoals volwassenen, kan van de kinderen niet gezegd worden dat zij ongelovig zijn, stelt De Bres. Het ontbreken van geloof is de reden waarom doperse predikanten kinderen niet dopen. De Bres brengt daar tegenin dat kinderen met het ontvangen van de belofte, de kiem van het geloof hebben.⁹² Het is daarom onredelijk om kinderen van gelovige ouders op één lijn te zetten met ongelovigen.⁹³ De Bres vergelijkt kinderen met een kleine plant die net uit de aarde opkomt. Daar wordt nog geen vrucht van verwacht, maar niemand schrijft dit plantje onvruchtbaarheid toe. Zo is het ook met kinderen. Hoewel zij geen geloof hebben als volwassenen, hebben zij wel de kiem van het geloof en kunnen zij van het verbond van God niet uitgesloten worden. Uit deze kiem kan de wedergeboorte, de afwassing

---

⁸³ De Bres, *Oorsprong*, 484-485.

⁸⁴ Handelingen 16:14-15.

⁸⁵ De Bres, *Oorsprong*, 445.

⁸⁶ Mattheüs 19:13-14; Markus 10:13-14; Lukas 18:15-16.

⁸⁷ De Bres, *Oorsprong*, 426.

⁸⁸ De Bres, *Oorsprong*, 528.

⁸⁹ Simons, *Fundamentboek*, 37.

⁹⁰ De Bres, *Oorsprong*, 529-530.

⁹¹ De Bres, *Oorsprong*, 437.

⁹² De Bres, *Oorsprong*, 544.

⁹³ De Bres, *Oorsprong*, 426.

van de zonde, de heiligmaking voortkomen. Daarom behoren zij gedoopt te zijn. Als kinderen ouder worden, moeten zij onderwezen worden in de christelijke leer met als doel dat het geloof ontkiemt in hun eigen leven. Daartoe moeten kinderen en jongeren worden onderwezen in de leer van de doop. Zonder het geloof van hun vader Abraham, kunnen zij God niet dienen.⁹⁴ De doop van kleine kinderen vraagt in de loop van het leven om een antwoord.

2.4 Conclusie

Het eigene van De Bres' visie op geloof en verbond in de doop is dat het genadeverbond dat God in het Oude Testament met Abraham sloot van fundamentele betekenis is om een dopeling te dopen. De Bres gaat hierbij sterk uit van de eenheid van de Schrift en continuïteit van oude naar nieuwe verbond. Het verbond dat God met Abraham en zijn nageslacht sloot, heeft zijn voortgang in het Nieuwe Testament. In het Nieuwe Testament ziet De Bres dat dit verbond zijn vervulling krijgt in de komst van Jezus en de belofte die in Handelingen 2 aan de heidenen wordt toegewezen.

Vervulling van het verbond betekent voor De Bres dus geen afschaffing ervan. Het 'oude' verbond blijft zeggingskracht hebben. Er is sprake van continuïteit. Tegelijk is er ook sprake van discontinuïteit, aangezien het oude verbond wordt vernieuwd en verdiept. Sinds Christus het oude verbond vervuld heeft en als de volmaakte Gehoorzame Zijn leven gaf aan het kruis, is het na Zijn kruisiging niet meer nodig dat er bloed vloeit om gerechtigheid te doen. De besnijdenis ziet De Bres daarmee worden afgeschaft. Jezus' eigen doop laat zien dat er een nieuw sacrament is gekomen als teken bij het verbond.

Een andere vorm van discontinuïteit is de vernieuwde doelgroep van het verbond. Waar in het Oude Testament Israël Gods verbondsvolk was, is sinds Pinksteren de belofte naar de heidenen gegaan. De Bres merkt hierbij op dat de kerk van het Nieuwe Testament het eigenlijke volk van God is geworden. Tegenwoordig wordt deze visie geduid als vervangingstheologie, waarbij de christelijke gemeente het eigenlijke Israël is. De beloften die in het Oude Testament zijn gegeven, mogen volgens De Bres direct worden toegepast op het 'eigenlijke Israël': de christelijke gemeente.

Door de visie dat de kerk de vervanging van Israël is, is het voor De Bres mogelijk om aan de doop een ongekende waarde toe te kennen. De doop is dan namelijk een teken bij al Gods beloften, ook de beloften uit het Oude Testament. Stel dat doop en verbond niet bij elkaar horen en de besnijdenis is afgeschaft, dan is de vraag gerechtvaardigd welke betekenis het Oude Testament voor ons als nieuwtestamentische gemeente nog heeft. Het tweede dat De Bres' doopvisie biedt is een enorme zekerheid van het geloof, aangezien zijn doopvisie laat zien dat vergeving en bekering bij God vandaan komen. Het onderstreept de eenzijdige richting van Gods genade. Ten derde heeft de visie te bieden dat zowel volwassenen als kinderen gedoopt mogen worden vanwege Gods eigen belofte.

Hoewel de eenheid tussen oude en nieuwe verbond belangrijk is om De Bres' doopvisie te onderbouwen, is het moeilijk om de vervanging van het letterlijke Israël door de kerk te rijmen met verschillende nieuwtestamentische Bijbelgedeelten waarin Israël een bijzondere plek wordt toegekend, waaronder Romeinen 11. Over dergelijke teksten spreekt De Bres dan over een geestelijk Israël wat direct toegepast wordt op de kerk. Naast het feit het geen recht doet aan het letterlijke volk van Israël, heeft De Bres het vervangingselement mijns inziens ook niet nodig om zijn verbondsdoopt te onderbouwen als hij blijft bij de door hemzelf aangehaalde gelijkenis van de olijfboom. In de olijfboom worden nieuwe takken geënt op een oudere boomstronk. Hiermee kan de doop als nieuw teken van het verbond gelden, zonder dat het letterlijk in plaats is gekomen van de besnijdenis. De nieuwe dimensie van het verbond is dan niet alleen 'vervanging', maar echt vernieuwing. De

---

⁹⁴ De Bres, *Oorsprong*, 484.

oudtestamentische beloften gaan in vervulling in Jezus, blijven staan en ook heidenen gaan deel uitmaken van het verbond. Israël blijft Israël, maar heidenen worden daar door het geloof met heel hun gezin in opgenomen.

Naast de sterke focus op de eenheid van het verbond is een ander kenmerkend punt voor De Bres' dat hij spreekt over de kiem van het geloof. Hij veronderstelt dat kinderen van gelovigen de kiem van het geloof al in zich hebben. Hij wil recht doen aan de Bijbelteksten waarin wordt gezegd dat geloof en doop samen opgaan. Tevens wil hij hiermee aantonen dat kinderen van gelovige ouders niet als goddeloos gezien mogen worden. Zij hebben wel degelijk een voordeel ten opzichte van mensen die buiten de kerk opgroeien. Hoewel De Bres hiermee recht wil doen aan tekstgedeelten die doop en geloof nauw verbinden, lijkt het erop dat hij 'het geloof' ziet als een zelfstandige substantie, dan wel een aanknopingspunt in een kind om het te dopen. Is dit echter niet in strijd met de genade die bij God vandaan komt? Daarom is het belangrijk om te zien dat de kiem van het geloof niets anders is dan Gods eigen belofte. De kiem van het geloof is iets dat God geeft.

3. Doopvisie Menno Simons

In dit hoofdstuk wordt de verhouding tussen verbond en geloof in de doopvisie van Menno Simons uiteengezet. Omdat ook Simons een kind van zijn tijd is, kan hij pas goed begrepen worden wanneer er inzicht is in zijn tijd en de context waarin hij leefde en werkzaam was. Daarom wordt eerst een beknopte biografische schets gegeven, gevolgd door een inleiding op zijn boek *Dat Fundament des christelycken leers* (vanaf nu *Fundamentboek* genoemd). Vervolgens wordt achtereenvolgens uitgewerkt hoe het geloof en het verbond een plek hebben in zijn doopvisie. De volgorde van eerst geloof en dan verbond is afwijkend van het voorgaande hoofdstuk, omdat voor Simons het geloof voorafgaat aan inlijving in het verbond. Tot slot wordt een conclusie gegeven, waarin de vraag wordt beantwoord wat de verhouding is tussen geloof en verbond in de doopvisie van Menno Simons.

3.1 Biografische gegevens en *Fundamentboek*

Minne Simens, beter bekend als Menno Simons, werd geboren in januari 1496 in het Friese Witmarsum. Hij groeide op in het noorden van Nederland en na zijn priesterwijding in 1524 werd hij aangesteld en benoemd als vicaris in Pingjum.⁹⁵ Al sinds het begin van zijn ambtsperiode had hij moeite met theologische standpunten van de Rooms Katholieke Kerk, maar in het bijzonder met de katholieke transsubstantiatieleer. Simons twijfelde aan de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in dit sacrament, omdat hij deze visie niet terugvond in het Nieuwe Testament.⁹⁶ In deze tijd voelde hij zich steeds meer verwant met de theologie van reformator Maarten Luther. Bij hem zag hij dat de Bijbel het belangrijkste fundament was voor de theologie.⁹⁷ Dat de Schrift het fundament is voor de theologie zou voor Simons' eigen theologie ook belangrijk worden. In zijn *Fundamentboek* is het kenmerkend dat hij steeds op zoek is naar de letterlijke betekenis van Bijbelteksten.

Nadat Simons zijn twijfels had bij de Bijbelse fundering van de transsubstantiatieleer bij het avondmaal, kreeg hij later ook zijn twijfels bij het sacrament van de kinderdoop. Ook voor dit sacrament vond hij geen grond in de Schrift. Daarom bestudeerde hij wat Luther, Bucer en Bullinger erover schreven. Hun visie was niet eenduidig en dat bracht Simons in verwarring. Hij concludeerde daaruit dat hij was bedrogen met de kinderdoop, omdat die (net zo min als de transsubstantiatieleer) niet in de Bijbel was terug te vinden.⁹⁸ Sterker nog, Simons vond argumenten die als bewijs dienden dat het bijbels was om op grond van belijdenis van het geloof gedoopt te worden. Sindsdien wilde hij geen andere doop en geen ander avondmaal bedienen dan Jezus Christus had geleerd en zoals de apostelen hadden bediend.⁹⁹ Voor de doop betekende dat, volgens Simons, dat alleen mensen gedoopt werden die konden getuigen van een oprecht geloof.¹⁰⁰ Deze ommekeer in het leven van Simons is rond 1535 geweest.¹⁰¹

Simons verliet in 1536 de Rooms Katholieke kerk en sloot zich aan bij het zogenaamde anabaptisme.¹⁰² Deze beweging ontstond in Zwitserland waar een groep hervormingsgezinden van mening was dat

---

⁹⁵ I.B. Horst, "De strijd om het fundament des geloofs. Van melchiorieten tot menisten", in: S. Groenveld e.a., *Wederdopers, menisten, doopsgezinden in Nederland*, (Zutphen: Walburg Pers, 1993), 31.

⁹⁶ Horst, *De strijd*, 33.

⁹⁷ H.W. Meihuizen, *Menno Simons. Ijveraar voor het herstel van de nieuwtestamentische gemeente (1496-1561)*, (Haarlem: H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1961), 10.

⁹⁸ M. Simons, *Tractaten over den doop, het avondmaal, enz. Voorafgegaan door een kort levensbericht*, (Amsterdam, Johannes Müller, 1892), 18, op: www.dbnl.org.

⁹⁹ Meihuizen, *Menno Simons*, 26-27.

¹⁰⁰ Meihuizen, *Menno Simons*, 26-27.

¹⁰¹ Horst, *De strijd*, 34.

¹⁰² Meihuizen, *Menno Simons*, 21.

Zwingli in zijn reformatie niet radicaal genoeg was.¹⁰³ Zij eisten dat kinderen die gedoopt waren opnieuw gedoopt werden. Daarom werden zij ook wel de wederdopers genoemd.¹⁰⁴ In hetzelfde jaar waarin hij de Roomse Kerk verliet werd hij door Obbe Philips gedoopt.¹⁰⁵ Obbe is een oudste en leider van de doperse beweging in het noorden van de Nederlanden. In 1537 werd Simons als oudste aangesteld in de stad Groningen.¹⁰⁶ Gedurende de eerste jaren van zijn arbeid binnen de doperse beweging strekte zijn werkterrein zich uit van Oost-Friesland tot de noordelijke provincies van de Nederlanden. Het voert te ver om uitgebreid te beschrijven hoe Simons zich verhoudt tot de, zoals hijzelf noemt, 'Munsterschen grouwelen'. Om Simons te plaatsen in zijn context is het belangrijk om te noemen dat hij stelling nam tegen deze gewelddadige gebeurtenis. Waar doperen in Münster geloofden dat het neerdalen van het Nieuwe Jeruzalem in Munster had plaatsgevonden, druiste dit volgens Simons in tegen de Heilige Schrift.¹⁰⁷ Hoewel hij in 1554 stelt dat hij zich al voor zijn vertrek uit de Roomse Kerk had gekeerd tegen de Münsterse dopers en andere 'verdorven secten', heeft hij toch in de eerste jaren van zijn optreden als oudste, van 1537-1542, nog wel pogingen ondernomen om 'de verdoolde schapen' binnen de broederschap te houden.¹⁰⁸

Menno Simons schreef verschillende geschriften over en ten gunste van de doperse leer. Zijn belangrijkste werk is zijn *Fundamentboek* (eerste uitgave 1539 of 1540, gewijzigde tweede druk in 1558).¹⁰⁹ Het boek heeft met name veel betekend voor dopers die het pacifistische pad betraden, ook wel 'stille' dopers genoemd. Het is bedoeld als gids voor het christelijke geloof en het leven van de christen en de christelijke gemeente, zoals die volgens Simons overeenkomstig de Schrift is. De inhoud van het *Fundamentboek* bestaat uit verschillende theologische onderwerpen, zoals de doop, de rol van de kerk, het avondmaal en de verlossing door Jezus Christus. Wanneer hij de doop ter sprake brengt, schrijft hij een hoofdstuk waarin hij zijn eigen standpunt uiteen zet en vervaardigt tevens een hoofdstuk waarin hij tegenargumenten weerlegt. De doop komt ook in andere hoofdstukken geregeld ter sprake en kan gezien worden als een rode draad door het boek heen. Het *Fundamentboek* wordt wel een doperse dogmatiek genoemd, waarin op allerlei theologische onderwerpen wordt ingegaan.¹¹⁰ Dit maakt het werk tot een andere bron dan de *Oorsprong*, waarin Guido de Bres voornamelijk op een polemische wijze zijn eigen punt met betrekking tot de doop wil verdedigen. Simons wil zijn lezers oproepen om te leven overeenkomstig Gods Woord.¹¹¹ Daarnaast diende het boek om autoriteiten ervan te overtuigen dat zijn navolgingen vreedzaam zijn en niets te maken hadden met 'verdorven sekten', waarmee hij doelt op gewelddadige dopers.¹¹²

Om de inhoud van Simons' boek te begrijpen, is het belangrijk om het te lezen tegen de achtergrond van de heersende theologische opvattingen van zijn tijd die hij aanduidt als 'valsche leer der laister tiden [i.e. laatste tijden, AJ]'.¹¹³ De waarheid van Jezus Christus en de apostelen ziet hij hierdoor onder druk komen te staan. De fronten waarmee Simons te maken had, waren de rooms-katholieke kerk, de

---

¹⁰³ H.J. Selderhuis en P. Nissen, "De zestiende eeuw", in H.J. Selderhuis (red.), *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*, (Kampen, Kok, 2006), 242.

¹⁰⁴ Zoals in de woordenlijst staat toegelicht zijn de aanduidingen 'wederdopers' en 'anabaptisten' te bediscussiëren. Omdat zij alleen de doop als volwassenen erkenden, was dit voor hen de eerste doop.

¹⁰⁵ Meihuizen, *Menno Simons*, 21.

¹⁰⁶ Horst, *De strijd*, 35.

¹⁰⁷ Meihuizen, *Menno Simons*, 14-15.

¹⁰⁸ Horst, *De strijd*, 35.

¹⁰⁹ P. Visser, "Mennonites and Doopsgezinden in the Netherlands, 1535-1700", in J. Stayer en J. Roth, *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521-1700*, (Leiden, Brill NV, 2007), 304-305.

¹¹⁰ Selderhuis, *Zestiende eeuw*, 247.

¹¹¹ Simons, *Fundamentboek*, 5-9, 211-212.

¹¹² Visser, *Mennonites*, 305.

¹¹³ Simons, *Fundamentboek*, 5.

gereformeerde beweging waarin o.a. Guido de Bres een belangrijke stem had, maar minstens zo belangrijk die van de radicale dopers, zoals degenen die in Münster met geweld actief zijn geweest. Menno Simons geloofde in een zuivere en zichtbare kerk van gelovigen, waarbij de doop alleen bedoeld was voor volwassenen die bewust voor het geloof hadden gekozen en werkt dat uit in zijn *Fundamentboek*. Met dit werk wilde Simons zijn theologische standpunten verduidelijken. Tevens blijkt uit zijn voorrede dat hij medegelovigen wilde bemoedigen in de vervolgingen waarmee zij te maken hadden.¹¹⁴ De belangrijke achtergronden waartegen Menno Simons zijn boek schreef zijn enerzijds de verschillende geloofsopvattingen en anderzijds de vervolging waaronder de dopers te lijden hadden.¹¹⁵

Kenmerkend voor Simons' werk is dat hij schrijft in persoonlijke stijl en direct gericht is tot het gewone gemeentelid. Hij begint en eindigt zijn werk met een persoonlijk woord tot de lezer. Het *Fundamentboek* is, net als zijn andere werken, geschreven in de volkstaal (iets wat niet gebruikelijk was in die tijd).¹¹⁶ Ook is hij sterk gericht op de geestelijke vermaning en de opbouw van de nieuwe broederschap. Simons wil de doperse beweging dienen door een leer te verspreiden die direct opkomt uit de Bijbel. Dit vormt de aanleiding voor het feit dat zijn in zijn *Fundamentboek*, net als andere geschriften van hem, veel verwijzingen staan naar Bijbelteksten. Hij wil laten zien dat zijn werk gegrond is op de Schrift.

3.2 Geloof en doop

Doop en geloof zijn volgens Menno Simons onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Zonder geloof van de dopeling is er geen reden om iemand te dopen. In de eerste paragraaf wordt uitgewerkt dat Simons het geloof als een grond ziet om iemand te dopen. Vervolgens wordt uitgewerkt wat dit geloof precies inhoudt. Van daaruit wordt beschreven wie gedoopt mag worden.

3.2.1 Grond van de doop

Voor het beschrijven van zijn visie op de doop neemt Menno Simons zijn uitgangspunt in het Nieuwe Testament. Hij begint het hoofdstuk over de doop in zijn *Fundamentboek* met een verwijzing naar Mattheüs 28:19: 'Ga dan heen, onderwijs al de volken, hen dopend in de Naam van de Vader en van de Zoon en van de Heilige Geest, hun lerend alles wat Ik u geboden heb, in acht te nemen.' Wie in Simons' *Opera Omnia* de Bijbelteksten nagaat, ziet dat dit de meest geciteerde tekst in zijn werken is.¹¹⁷ Een andere tekst die in Simons' werken, waaronder het *Fundamentboek*, veel geciteerd wordt is Markus 16:15-16: 'En Hij zei tegen hen: Ga heen in heel de wereld, predik het Evangelie aan alle schepselen. Wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden, maar wie niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden.' Deze twee teksten zijn het uitgangspunt voor het hoofdstuk over de doop in het *Fundamentboek*. Een derde tekst die regelmatig in het *Fundamentboek* wordt aangehaald is Handelingen 2:38, waar Petrus een antwoord geeft aan mensen die door zijn prediking geraakt zijn: 'Bekeer u en laat ieder van u gedoopt worden, in de Naam van Jezus Christus, tot vergeving van de zonden; en u zult de gave van de Heilige Geest ontvangen.'

Wanneer naast de genoemde teksten, ook alle andere tekstverwijzingen in het *Fundamentboek* worden nagegaan, blijkt dat de nieuwtestamentische teksten verreweg het meest vertegenwoordigd zijn in Simons' werken. Dit hoeft niet te verbazen, aangezien de doop in het Nieuwe Testament ook

---

¹¹⁴ Simons, *Fundamentboek*, 9.

¹¹⁵ Simons, *Fundamentboek*, 5-9.

¹¹⁶ Horst, *De strijd*, 36.

¹¹⁷ M. Simons, *Opera omnia theologica, of Alle de godtgeleerde wercken van Menno Symons : t'samen by een vervat, en nu op nieuws door eenige beminnaers der waerheydt ... in druk uytgegeven ... als mede voor yder tractaet sijn eygen tytel en voorreden gestelt, en getrouwelijk in onse Nederduytsche spraecke overgeset*, (Amsterdam: Joannes van Veen, 1681).

meer besproken wordt dan in het Oude Testament. Het is wel kenmerkend als we Simons' visie zien tegen de achtergrond van hoofdstuk 2, waarin duidelijk werd dat De Bres de wortels van zijn doopvisie in het Oude Testament ziet gegrond. Bij Simons is dit anders en wordt het Oude Testament slechts enkele keren aangehaald of geciteerd en dan verschillende keren op om aan te tonen dat teksten uit Oude Testament juist niet gebruikt kunnen worden om de doop te onderbouwen. Zo citeert Simons Genesis 17:7 om aan te geven dat de doop geen consequentie is van de besnijdenis.¹¹⁸ Het Nieuwe Testament is doorslaggevend voor Simons' visie op de doop.

Het Nieuwe Testament laat volgens Simons zien dat onderwijs voorafgaat aan geloof en geloof voorafgaat aan de doop. Deze volgorde is ook op te merken in de hierboven geciteerde teksten. Eerst onderwijs, dan geloof en vervolgens doop ziet Simons als een principiële volgorde die Christus nadrukkelijk beveelt te houden. En omdat het een verordening van Christus is, moet eraan gehoorzaamd worden, zodat de Naam van Hem niet tevergeefs wordt gebruikt. Daarom is het van belang dat iemand eerst tot geloof komt, alvorens hij of zij gedoopt wordt. De doop is voor Simons namelijk een teken bij het geloof. Het geloof komt niet uit de doop, maar de doop uit het geloof.¹¹⁹ Voordat iemand de doop ontvangt, moet er geloof zijn in het leven van een dopeling. Wat dit geloof inhoudt, wordt besproken in paragraaf 3.2.2. De volgorde veronderstelt in ieder geval dat de dopeling een bepaalde mate van volwassenheid moet hebben bereikt, aangezien de dopeling bewust een keuze moet maken.

Dit is, volgens Simons, ook de reden waarom Christus de doop Zelf heeft ondergaan toen Hij tot Zijn volle jaren gekomen was.¹²⁰ Christus liet daarmee zien dat Hij bereid was om overeenkomstig de wil van Zijn Vader te leven. In dit verband interpreteert Simons ook de tekst dat Jezus gekomen is om alle gerechtigheid te vervullen. Deze vervulling blijkt volgens hem uit het feit dat Jezus direct na de doop verzoeken ondergaat in de woestijn en staande blijft. Hij heeft zich als een vrijwillig kind overgegeven in gehoorzaamheid aan zijn Vader om toegewijd aan Hem te leven, zoals Hijzelf zegt: 'Ik ben niet gekomen om te doen mijn wil, maar de wil van Degene die mij gezonden heeft.'¹²¹ Waar *vervulling van de gerechtigheid* door De Bres wordt geïnterpreteerd als vervulling van de bloedstorting als verzoening voor de zonde, interpreteert Simons de vervulling als een beginpunt van een volmaakt rechtvaardig leven en een voorbereiding op wat komen gaat in het leven van Jezus. Hierbij komt bij Simons meer nadruk te liggen op het heilige leven van Jezus. In navolging van Jezus zullen Zijn volgelingen na de doop ook volledig gehoorzaam zijn aan Zijn Vader. Kenmerkend voor Simons is het feit dat de doop van Jezus gezien kan worden als een voorbeeld om na te volgen. Net zoals Jezus Zichzelf beschikbaar heeft gesteld aan God, krijgen dopelingen de opdracht om Hem na te volgen. Hiermee krijgen het gehoorzame leven van Jezus en de levensheiliging van de dopeling veel aandacht bij de doop.

Dat levensheiliging een belangrijk aspect is bij de doop, blijkt ook uit de verschillende aanduidingen die Simons geeft voor de doop. Naar aanleiding van Handelingen 2 stelt hij dat de doop een teken is van berouw en kwijtschelding van de zonde.¹²² Op een andere plek karakteriseert Simons de doop als een teken van de afsterving van de oude mens en opstanding van de nieuwe mens. Op een derde plek beschrijft Simons de doop als een teken van (...) een goed geweten.¹²³ In *Verklaringe des Christelijcken doopsels* spreekt hij over de doop als teken van de gehoorzaamheid. Hoewel Simons verschillende

---

¹¹⁸ Simons, *Fundamentboek*, 39.

¹¹⁹ Simons, *Fundamentboek*, 38.

¹²⁰ Mattheüs 3:13.

¹²¹ Johannes 5:30.

¹²² Simons, *Fundamentboek*, 48.

¹²³ Letterlijk: 'teiken des verbonts der goeder conscientien mit God' (Zie: Simons, *Fundamentboek*, 49).

aanduidingen gebruikt, is duidelijk dat de doop enerzijds ziet op de afsterving van de zondige mens en tevens een opstandingsleven van de nieuwe mens. Deze twee kenmerken zagen we eerder terug in de visie van De Bres. De Bres stelde echter dat de dopeling dit afsterven en opstanding ontvangt in de belofte. Simons legt er nadruk op dat het afsterven en opstaan in het uiterlijk leven zichtbaar moet worden. De doop is een zichtbaar teken dat verwijst naar een innerlijke vernieuwing in de mens. In het uiterlijk leven moet de innerlijke bekering zichtbaar worden.

3.2.2 Geloof

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat het geloof bij Simons een voorwaarde is voor het ontvangen van de doop. Nu bekijken we eerst wat dit geloof precies inhoudt. Menno Simons heeft hier in het *Fundamentboek* een apart hoofdstuk opgenomen dat voorafgaat aan het hoofdstuk over de doop. Wanneer we dit hoofdstuk samenvatten in één zin, kunnen we het geloof typeren als: de toe-eigening van het evangelie door de Heilige Geest. Dat roept de vraag op wat het evangelie precies inhoudt. Simons typeert dit als de ‘bootscap der genaden unde quytsceldinge der sonden, vercondicht unde ontfangen doer Christum Jesum.’¹²⁴ Bij het evangelie gaat het erom dat iemand door de verdiensten van Christus vergeving van zonde ontvangt. Een dopeling hoeft daarbij niet te zien op ‘eigen gerechtigheit, noch ongerechtigheit, diet voormaels bedreven heeft (...), allene sick vertrouwende op den belofte Gods’.¹²⁵ In het evangelie gaat het dus om het werk van Christus dat uit genade wordt toegepast in het leven van iemand die dat door het geloof toe-eigent.

Hoewel het geloof uit genade wordt ontvangen, zal het geloof niet leeg blijven. Degene die geloven ontvangen uit Gods gave de boom des levens vol met rijpe vruchten. Wie het geloof ontvangt, ontvangt namelijk Jezus Christus, kwijtschelding van de zonde, volkomen gerechtigheid en het eeuwig leven. Dit zijn vruchten die ontvangen worden van God. Ook zal in het leven iets zichtbaar worden van het geloof. Het schept vruchten van het leven, het werkt door de liefde, het doet vrijwillig gerechtigheid, het sterft aan eigen vlees en bloed, het kruisigt lusten en begeerten, het triomfeert in het kruis van Jezus Christus, het vernieuwt, het maakt levend, het gehoorzaamt aan de vrede in Christus Jezus. Een geloof dat zulke vruchten laat zien is een gave van God, zo beschrijft Simons.¹²⁶ Het is belangrijk om op te merken dat de vruchten van het geloof aanwezig horen te zijn in het leven van een gelovige. Simons merkt elders namelijk op dat onze oude mens met Christus is gekruisigd, waardoor het lichaam van de zonde ís weggenomen. Hij die gestorven is, is gerechtvaardigd van de zonde. Hoewel de begeerte naar de zonde niet helemaal is vernietigd, regeert die niet meer in het leven van een gelovige. Een gelovige kan gehoorzaam zijn en zal niet dodelijk door zijn zonden worden overwonnen. Zo interpreteert Simons ook 1 Johannes 3:6: ‘Ieder die in Hem blijft, zondigt niet; ieder die zondigt, heeft Hem niet gezien en Hem niet gekend.’ Ter onderstreping dat een gelovige niet zondigt citeert hij tevens Romeinen 6:4: ‘(...) evenals Christus uit de doden is opgewekt tot de heerlijkheid van de Vader, zo ook wij in een nieuw leven zouden wandelen.’¹²⁷ Volgens Simons is het een logische consequentie dat wanneer een mens eenmaal tot geloof in Christus is gekomen, hij of zij niet meer zondigt. Het verbaast daarom ook niet dat Simons in zijn geschriften veel aandacht schenkt levensheiliging. Met name teksten uit het Nieuwe Testament krijgen daarbij veel aandacht. De kerk is immers de kerk van de apostelen.¹²⁸

---

¹²⁴ Simons, *Fundamentboek*, 25.

¹²⁵ Simons, *Fundamentboek*, 25.

¹²⁶ Simons, *Fundamentboek*, 27.

¹²⁷ Romeinen 6:4.

¹²⁸ Simons, *Fundamentboek*, 52.

3.2.3 Doelgroep van de doop

Omdat alleen zij gedoopt kunnen worden die via onderwijs tot geloof zijn gekomen, ziet Simons alleen reden om mensen te dopen die een bepaalde mate van volwassenheid hebben bereikt aangezien iemand in staat moet zijn om te leren en de betekenis van de doop moet kunnen verstaan. Tevens zegt Romeinen 6 dat de dopeling 'met Jezus is begraven in Zijn dood, opdat evenals Christus uit de doden is opgewekt tot de heerlijkheid van de Vader, zo ook wij in een nieuw leven zouden wandelen'.¹²⁹ Met 'begraven worden in de dood van Christus' gaat het erom dat het zondige leven dood is. Het is echter onmogelijk om te sterven als iemand het leven heeft ontvangen. Simons merkt op dat dit in het geestelijk leven ook zo is en vraagt zich daarbij af:

Hoe sullen dan den kynderen den sonde sterven ofte begraven so lange die sonde in hoer [i.e. haar, AJ] niet levenich gheworden sy, ofte hoe sullen sy wandelen in eenen neuen leven, so lange sy niet met Godes geest doer synen woert worden geleyt in alle gerechticheyt? Daeromme moet ymmers dese plaetse [i.e. Bijbelplaats: Romeinen 6: 1 – 14] gelecht [i.e. uitgelegd] worden op dieghene, die eerstmael den sonden geleeft hebben unde daerna gestorven syn unde also met Christo Jesu opstaen tot eenen neuen leven.¹³⁰

Uit bovenstaand citaat blijkt dat het bij de doop belangrijk is dat de dopeling een oud en zondig leven achter zich heeft gelaten en een nieuw leven heeft ontvangen. Omdat dit van kleine kinderen niet kan worden gezegd en omdat zij nog niet in staat zijn om te leren, mogen zij de doop niet ontvangen.

Hoewel Guido de Bres erkende dat kinderen nog niet kunnen geloven, zag hij wel reden om kinderen te dopen, onder andere vanwege teksten uit Handelingen waar gesproken wordt over de doop van huisgezinnen, waar mogelijk kinderen bij betrokken waren.¹³¹ Voor Simons is dit argument om kinderen te dopen een dwaling, omdat nergens staat dat er kleine kinderen in deze huisgezinnen aanwezig waren. Waar in de Schrift wordt gesproken over huisgezinnen gaat het over hen die bij hun verstand zijn. In Titus 1:11 wordt namelijk ook gesproken over hele huisgezinnen die door dwaalleraars in verwarring zijn gebracht. Men kan veronderstellen dat dit hele huisgezin zich bewust was wat er werd geleerd, omdat men anders niet in verwarring had kunnen worden gebracht. Als in de Bijbel over huisgezinnen wordt gesproken, zijn kleine kinderen daar volgens Simons dus niet bij inbegrepen. Simons vindt het argument dat huisgezinnen worden gedoopt op het geloof van een gelovige ouder een zwak argument om de kinderdoop te verdedigen, omdat hiermee openlijk wordt bewezen dat er geen gebod is dat beveelt om kinderen te dopen.¹³²

Voor zover mij bekend is er inderdaad geen direct gebod in de Bijbel om kinderen te dopen. Hier komt echter een kenmerkend verschil tussen De Bres en Simons naar boven wat betreft Schriftvisie. Bij Menno Simons gaat het om de letterlijke betekenis van de huisgezinnen, terwijl De Bres een parallel ziet met het verbond bij Abraham. Zoals huisgezinnen bij het verbond hoorden dat God met Abraham sloot, zo doopten apostelen hele huisgezinnen.¹³³ Hier komen de vragen van het verbond omhoog, waar in hoofdstuk 3.3 verder op wordt ingegaan. Voor nu is het belangrijk om op te merken dat het,

---

¹²⁹ 'Wij' staat schuingedrukt, omdat in het Nieuwe Testament een eerste persoon meervoud staat, maar verschillend wordt uitgelegd wie wordt aangeduid met dit persoonlijk voornaamwoord. Menno Simons ziet hiermee alle gelovigen aangeduid (Simons, *Fundamentboek*, 41). Guido de Bres ziet de gedoopte gemeente voor zich, waaronder ook kleine kinderen (De Bres, *Oorsprong*, 496).

¹³⁰ Simons, *Fundamentboek*, 43.

¹³¹ De Bres, *Oorsprong*, 445.

¹³² Simons, *Fundamentboek*, 69.

¹³³ De Bres, *Oorsprong*, 445.

volgens Menno Simons, bij huisgezinnen alleen om mensen gaat die bij hun verstand gekomen zijn.¹³⁴ De letterlijke lezing van de Bijbelsteksten is hierbij een belangrijk argument.

Hoewel kinderen in Simons' visie niet gedoopt worden, wordt aan hen wel het koninkrijk der hemelen toegezegd. Niet op basis van een uiterlijk teken, maar alleen door de belofte die uit genade gegeven is door Christus Jezus.¹³⁵ Simons verwijst hier naar Lukas 18:16: 'Jezus (...) zei: Laat de kinderen tot Mij komen en verhinder hen niet, want voor zodanigen is het Koninkrijk van God.' Deze belofte verzekert kinderen van het feit dat ze bij het Koninkrijk van God horen. Dit werpt de vraag op naar verhouding tussen het Koninkrijk van God en Gods verbondsvolk. In het volgende hoofdstuk wordt daarop ingegaan. Simons maakt hier echter duidelijk onderscheid in door te erkennen dat kinderen wel behoren tot het Koninkrijk van God, maar niet zijn ingelijfd in Gods verbond.

3.3 Verbond en doop

In deze paragraaf wordt eerst Simons' visie op het verbond in het Oude Testament besproken. Vervolgens wordt beschreven hoe de gemeente van het Nieuwe Testament zich hiertoe verhoudt.

3.3.1 Verbond en tekenen in het Oude Testament

Wie in de *Opera Omnia* van Simons zal zoeken op (een verbuiging van) het woord 'verbond', zal ontdekken dat dit woord weinig voorkomt.¹³⁶ In het hoofdstuk over de doop in het *Fundamentboek* spreekt Simons op drie plaatsen letterlijk over een verbond,¹³⁷ waarvan twee keer in nieuwtestamenteisch verband. De enige keer dat hij het verbond in oudtestamenteisch verband noemt, is om aan te duiden dat de 'olde teikens der beloften, den patriarchen gegeven,' allemaal vervuld zijn in Jezus Christus.¹³⁸ Dat Simons in dit hoofdstuk zo weinig spreekt over verbond betekent niet dat hij er geen betekenis aan geeft. In de hele Schrift, maar met name in het Oude Testament, erkent hij wel degelijk dat God een verbond gesloten heeft. Maar het verbond staat bij Simons in een geheel andere relatie tot de doop dan bij zijn fronten van de reformatoren en de Katholieke Kerk. In zijn *Fundamentboek* wil Simons met name duidelijk maken hoe de oudtestamenteische tekenen en de nieuwtestamenteische doop zich (niet) verhouden tot het verbond. Daarom schenkt hij veel aandacht aan de verhouding tussen tekenen en verbond en relatief weinig aandacht aan de theologische betekenis van het verbond zelf.

Het verbond dat God met Abraham - en in hem met heel Israël - sloot, was specifiek voor mensen in het Oude Testament. God gaf bij dit verbond beloften en Hij riep op tot geloof en gehoorzaamheid. Bij de beloften gaf God ook tekenen waarin duidelijk werd dat de belofte zeker is. Als tekenen noemt Simons kleding van dierenhuiden bij Adam en Eva, de regenboog van Noach en het teken van de besnijdenis bij Abraham. Deze tekenen zijn volgens Simons bedoeld om 'heerlyck unde clærlyck' af te beelden dat het verbond van God betrouwbaar is. Zo ontvingen mensen in het Oude Testament troost en zekerheid dat Gods belofte vervuld zou gaan worden. Het verbond dat God in het Oude Testament sloot met Abraham is in Christus vervuld. Ook alle tekenen die nodig waren om mensen in het Oude Testament te verzekeren van de betrouwbaarheid ervan zijn vervuld in Christus. Een belangrijke notie is dat vervulling van de uiterlijke tekenen bij het verbond bij Simons betekent dat ze metterdaad ook afgeschaft zijn, omdat in Christus alle zekerheid te vinden is: 'So, syn wi nu versekert bi onsen lieven Vader niet dan doer dat enige teken des vredes unde des verbonts, dat ons daertho gegeven is, dat is Christus Jesus.' Met de persoon van Jezus Christus hebben wij genoeg. De Heilige Geest is gegeven als

---

¹³⁴ Simons, *Fundamentboek*, 69.

¹³⁵ Simons, *Fundamentboek*, 37.

¹³⁶ Simons, *Opera Omnia*, 647-658.

¹³⁷ Ter vergelijking: (een verbuiging van) het woord 'geloof' komt ruim dertig keer voor in hetzelfde hoofdstuk.

¹³⁸ Simons, *Fundamentboek*, 48.

onderpand ter verzekering. De vervulling van de oudtestamentische belofte in Christus betekent dat men vanaf het Nieuwe Testament geen tekenen meer nodig heeft om de betrouwbaarheid van het verbond te onderstrepen. Waar 'vervulling van het verbond' volgens Guido de Bres betekent dat het tot zijn volle vervulling is gekomen in een vernieuwd verbond, betekent 'vervulling' volgens Menno Simons daarmee ook afschaffing van het oude verbond. Waar personen in het Oude Testament tekenen nodig hadden om de betrouwbaarheid van Gods belofte en Zijn verbond te onderstrepen, is de nieuwtestamentische gemeente maar één teken gegeven, namelijk Christus Jezus. Hij is de vervulling van alle tekenen en het 'teken des vredes unde des verbonts'.¹³⁹

3.3.2 Gemeente en tekenen in het Nieuwe Testament

Als de nieuwtestamentische gemeente voldoende zekerheid heeft met Jezus Christus en met Hem de Heilige Geest, is het een terechte vraag waarom de doop dan nog bediend moet worden. Alle uiterlijke tekenen zijn immers vervuld in Christus. Het is dan ook belangrijk om te zien dat de doop voor Simons geen teken is bij een belofte, maar een teken bij de kwijtschelding van de zonde, het afsterven van de oude mens en een waterbad voor hen die zijn wedergeboren.¹⁴⁰ De doop is daarmee een 'teken des verbondts der goeder concientien [i.e. geweten, AJ] mit God.' Doordat de doop een teken is bij de afsterving van de oude mens en de opstanding van de nieuwe mens, verbindt Simons het met de zaligheid. 'Hier wert den doope den salicheit togeschreven, niet den wtwendigen doepe, men [i.e. maar, AJ] den inwendigen, (...) uth den welcken den wtwendige doepe volgen moet.' De uitwendige doop is een teken bij een inwendig sterven en opstaan met Christus. Zo wordt de doop een teken bij de wedergeboorte.¹⁴¹ Via de doop wordt iemand vervolgens opgenomen in de gemeente van Christus.

Simons spreekt in nieuwtestamentisch kader ook nog over het verbond, maar geeft daaraan een andere invulling in vergelijking met het spreken over het verbond in het Oude Testament. Het gaat in het Nieuwe Testament niet om een verbond dat God met de gelovigen en hun kinderen sluit, maar om een verbond waarbij de gelovige er door doop en heilige levenswandel bewust voor kiest dit verbond aan te gaan. Tot twee keer toe spreekt Simons daarom over een 'verbont der goeder conscientien mit God'.¹⁴² De doop is namelijk een uiterlijk teken bij een innerlijke reiniging van de zonde. Uit de 'inwendigen doepe' moet de 'wtwendige doepe' volgen.¹⁴³ Zo treedt de gelovige binnen in het verbond en in de gemeente van God.

Het voert buiten de kaders van deze thesis om al te uitgebreid op Simons' ecclesiology in te gaan, maar het is belangrijk om op te merken dat het eigene van Simons' visie op de gemeente van Christus hier openbaar komt. Het oude verbond is vervuld en afgeschaft en in Christus is een nieuw verbond gegeven waar gelovigen kunnen binnengaan via het geloof in en de gehoorzaamheid aan Hem. Via de doop wordt iemand in het verbond ingelijfd dat door Simons ook wordt aangeduid als de gemeente van God. Iedereen die bij deze gemeente hoort, moet heilig zijn in handel en wandel. Hij of zij is immers gedoopt. De oude mens is gestorven en de nieuwe mens leeft door de Geest. Levensheiliging heeft dan ook een prominente plek in Simons' visie op de doop en op de gemeente. Hoewel we in de vorige paragraaf zagen dat kinderen een plaats hebben in het koninkrijk van God, zullen ze pas door de doop echt in de gemeente kunnen worden opgenomen.¹⁴⁴ Wanneer zij bij hun verstand gekomen zijn,

---

¹³⁹ Simons, *Fundamentboek*, 48.

¹⁴⁰ Simons, *Fundamentboek*, 49.

¹⁴¹ Simons, *Fundamentboek*, 47.

¹⁴² Simons *Fundamentboek*, 46, 49.

¹⁴³ Simons, *Fundamentboek*, 47.

¹⁴⁴ Simons, *Fundamentboek*, 61-62.

kunnen ze de prediking begrijpen, onderwijs ontvangen met als doel dat ze hun geloof zullen belijden en toetreden tot 'het verbondt Godts'.¹⁴⁵

3.4 Conclusie

Waar in de doopvisie van Guido de Bres het genadeverbond van doorslaggevende betekenis is, geldt dit in de doopvisie van Menno Simons voor het geloof. Hij baseert zijn visie met name op de inhoud van het Nieuwe Testament en ziet in meerdere nieuwtestamentische teksten de volgorde van eerst geloof en daarna de doop. De tekst 'wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden' is niet alleen in Markus 16:16 de aangewezen volgorde, maar wordt met andere woorden ook in Mattheus 28:19 en Handelingen 2:41 voorgeschreven. Kenmerkend voor Menno Simons is de letterlijke interpretatie van de volgorde. Tegen de achtergrond van het feit dat hij zich bedrogen wist - zoals hijzelf zegt - in avondmaal- en doopvisie is het te begrijpen dat hij zoekt naar de juiste betekenis van de sacramenten. In het geval van de doop komt hij dan uit bij de volgorde zoals genoemd, omdat dit zo in de Schrift staat. Hierbij moet inderdaad erkend worden dat deze volgorde meer dan eens letterlijk zo in de Schrift staat beschreven. De zendingscontext waar Guido de Bres op wijst laat Simons echter buiten beschouwing.

Aangezien voor Simons de doop de inlijving in de christelijke gemeente is, is het in deze visie evident dat de gemeente uit alleen gelovigen bestaat. De doop is bij Menno Simons namelijk een teken van het verbond van een goed geweten. Simons doelt daarmee op het feit dat een dopeling door het geloof een nieuw mens is. Met andere woorden: de zonde van de dopeling is vergeven. Hij of zij leeft nu door de Heilige Geest. De uitwendige doop is een teken bij een inwendig sterven en opstaan met Christus. Ieder die gedoopt is, is dus ook een wedergeboren christen in deze visie. Simons spreekt in dit verband over het verbond, hoewel dat een andere betekenis heeft dan in het Oude Testament. Waar in het oudtestamentisch verbond de belofte een belangrijke plek had, is dit in het Nieuwe Testament anders. Gezien het feit dat Jezus het Oude Testament heeft vervuld, hebben wij voldoende zekerheid dat Gods belofte waar is en daarom heeft de nieuwtestamentische gemeente geen tekenen meer nodig.

Gezien het feit dat de gemeente in Simons' visie alleen bestaat uit wedergeboren christenen, heeft de gehoorzaamheid een belangrijke rol in Simons begrip van geloof. De oude mens van alle gemeenteleden is gestorven, dus er mogen vruchten verwacht worden van geloof en bekering. Het valt dan ook niet te verbazen dat in Simons' werken een sterke nadruk ligt op levensheiliging. Het geloof wordt uit genade ontvangen en toegepast door de Heilige Geest, maar het geloof moet dan ook blijken in het leven van een dopeling. Met name teksten uit het Nieuwe Testament krijgen daarbij veel aandacht. Hierbij valt te denken aan de Bergrede en de brief van Jakobus. Praktisch onderwijs zijn van belang om de gemeente te laten leven als levende christenen.

De sterke focus op het Nieuwe Testament, betekent voor Menno Simons dat het Oude Testament voornamelijk als voorbeeld dient bij het Nieuwe Testament. De verbondstekenen die in het Oude Testament gegeven zijn, zijn voor hem figuren van de betrouwbaarheid van Gods belofte. Omdat de belofte in Christus vervuld is, zijn alle oudtestamentische tekenen overbodig geworden. Christus is namelijk het enige teken in wie de betrouwbaarheid van God wordt getoond. De doop is daarom geen teken bij het verbond, maar een teken bij het afsterven van de oude en opstaan van de nieuwe mens.

Met het woord afschaffing is een belangrijk woord genoemd, aangezien niet alleen de oudtestamentische tekenen zijn afgeschaft. Dat het oude verbond vervuld is, betekent voor Simons dat het oude verbond daarmee ook is afgeschaft. Er is nu een nieuw verbond gekomen, een verbond tussen Christus en de nieuwtestamentische gemeente. Guido de Bres interpreteerde dit als een

---

¹⁴⁵ Selderhuis, *Zestiende eeuw*, 248.

vernieuwd verbond: het oude verbond is tot zijn volle vervulling gekomen en wordt in Christus verdiept, verbreed en verruimd. Waar de focus bij Guido de Bres met name op continuïteit tussen oude en nieuwe verbond ligt, ligt bij Simons de focus op de discontinuïteit. Met de komst van Christus is iets nieuws begonnen. In de conclusie van deze scriptie zal een aanbeveling gedaan worden om verder onderzoek te doen naar het gezag van het Oude Testament in de visie van Menno Simons. Dit is namelijk een vraag die uit dit punt opkomt. Als vervulling van het Oude Testament tegelijk ook afschaffing betekent, is het een terechte vraag wat het Oude Testament ons nog te zeggen heeft.

4. Doopvisie Bram van de Beek

‘Wie wordt er gedoopt? Het antwoord is simpel: zij die geloven.’¹⁴⁶ ‘De doop is (...) de opname in de gemeenschap van Christus. Kinderen horen erbij, ze horen er volledig bij en daarom behoren ze gedoopt te wezen.’¹⁴⁷ Voor wie denkt dat het eerste citaat uit één van Menno Simons’ en het tweede uit één van Guido de Bres’ werken komt, wordt verwezen naar de voetnoten. Beide citaten komen namelijk uit de (digitale) pen van een en dezelfde persoon, namelijk Bram van de Beek.

In de vorige twee hoofdstukken zagen we een klassiek onderscheid in Guido de Bres’ en Menno Simons’ visies op de verhouding tussen geloof en verbond in hun doopvisie. In dit hoofdstuk lezen we een heel andere visie van een theoloog die circa vijfhonderd jaar later leeft: Bram van de Beek (vanaf nu AvdB genoemd). Het is interessant om AvdB’s doopvisie te bestuderen tegen de achtergrond van de voorgaande hoofdstukken, aangezien hij een eigen weg kiest die recht wil doen aan de volgorde van geloof en doop en tegelijk pleit voor het dopen van kleine kinderen. In zijn visie baseert hij zich op de gangbare gedachten van de Vroege Kerk en overziet hij tegelijk de discussie die er was ten tijde van de Reformatie. In eerste instantie lijkt deze hedendaagse theoloog een tussenpositie in te nemen waarbij de visie van Guido de Bres en Menno Simons op gebied van geloof en verbond bij elkaar worden gebracht. In de conclusie zal blijken in hoeverre hier werkelijk sprake van is.

4.1 Biografische gegevens

Voordat AvdB’s visie op de doop wordt beschreven, worden eerst enkele biografische gegevens aangereikt en toegelicht tegen welke achtergrond hij zijn werken schrijft. Dit helpt om zijn visie te kunnen duiden. Vervolgens wordt een toelichting op enkele werken verstrekt waarin zijn doopvisie wordt behandeld.

4.1.1 Biografie en tijd

Abraham (Bram) van de Beek is theoloog in de Protestantse Kerk in Nederland. Hij is geboren op 9 oktober 1946 te Lunteren en ging naar het Christelijk Gymnasium te Veenendaal, de plaats waar hij momenteel woont. Hij studeerde theologie aan de Universiteit in Utrecht, werd in 1970 als predikant verbonden aan de hervormde gemeente te Lexmond en diende daarna de hervormde gemeenten te Vriezenveen (1974) en Raamsdonk (1979). In 1981 werd hij hoogleraar aan de universiteit te Leiden waar hij het vak christelijke dogmatiek doceerde. Later werd hij hoogleraar aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Aan de Universiteit van Stellenbosch (Zuid-Afrika) was hij werkzaam als hoogleraar systematische theologie.

Om de huidige tijd te typeren waarin AvdB zijn werk doet als theoloog, kunnen we het best naar hem zelf luisteren. Dan blijkt immers het duidelijkst tegen welke achtergrond hij zijn werken schrijft. We kunnen zijn typering van de tijd het best samenvatten als ‘de moderne tijd’. Zo spreekt hij in verschillende werken over ‘moderniteit’, ‘de moderne mens’, modern denken¹⁴⁸ of letterlijk ‘de moderne tijd’.¹⁴⁹ In de boeken die voor deze scriptie zijn bestudeerd geeft hij geen exacte definitie van wat hij bedoeld met deze begrippen,¹⁵⁰ maar een belangrijk kenmerk van de moderniteit is dat het

---

¹⁴⁶ A. van de Beek, *God doet recht. Eschatologie als christologie*, (Zoetermeer: Meinema, 2008), 207.

¹⁴⁷ A. van de Beek, *Spreken over God. Hoofdpijnen van de theologie*, (Utrecht: Kok, 2020), 193.

¹⁴⁸ Beek, *God doet Recht*, 14, 55, 56.

¹⁴⁹ A. van de Beek, *Gemeente van Christus. Schetsen voor de praktijk*, (Zoetermeer: Meinema, 2014), 44-45.

¹⁵⁰ In zijn recent uitgegeven boek *Ego* (A. van de Beek, *Ego. Een cultuuranalyse van het ik*, (Utrecht, Kok, 2022)) geeft hij een beschrijving van zijn visie op de tijdsgeest. Dit boek is in deze scriptie buiten beschouwing gelaten, omdat hij in de boeken die voor deze scriptie zijn bestudeerd voldoende informatie geeft om de achtergrond van zijn schrijven te schetsen. Tevens is zijn boek *Ego* van later datum. Daarom is het niet evident dat de visie die blijkt uit het genoemde werk de achtergrond van zijn schrijven exact weergeeft, of dat het een verdere

denkt in het paradigma van immanente oorzaken en gevolgen. Door dit paradigma heeft de moderne mens niets met een ingrijpen van God, terwijl het Nieuwe Testament juist daardoor gestempeld is: de opstanding van Christus.¹⁵¹ Dit paradigma is ten eerste belangrijk voor AvdB's visie op de eschatologie, waarover later meer. Tevens is het voor zijn doopvisie van belang, omdat de dopeling in de doop sterft en opstaat met Christus. Als men echter niets kan met een ingrijpen van Christus, is de doop een ritueel zonder zeggingskracht. Een tweede kenmerk van de moderniteit is volgens AvdB dat door de opkomst van de natuurwetenschap het ethische en het natuurlijke los van elkaar zijn komen te staan. Het natuurlijke kwaad, het *malum naturale*, en het morele kwaad, het *malum morale*, hebben geen directe invloed meer op elkaar. In 1 Korinthe 11 schrijft Paulus dat er veel zwakken, zieken en sterfgevallen in de gemeente zijn, omdat het avondmaal niet gehouden wordt zoals het hoort. In de moderniteit wordt niet meer gesproken over een fysiek ingrijpen van God en ziet men geen verband tussen het houden/verzaken van Gods geboden en lichamelijke conditie. Dat betekent dat de conditie van het lichaam ook niets te zeggen heeft over Gods gerechtigheid. Welke theologische noodzaak is er dan nog voor de verrijzenis van het lichaam?¹⁵² En, in het kader van dit onderzoek, om gedoopt te worden, aangezien dat alles te maken heeft met de dood en de opstanding van Christus? Een derde element dat het moderne denken volgens AvdB kenmerkt is dat de mens het lot in eigen handen heeft: 'Wij kiezen voor God en dat is de basis van onze redding en de reden om ons te laten dopen.'¹⁵³ Hoewel we ons kunnen afvragen of laatstgenoemd element kenmerkend is voor de moderne tijd, wordt het wel genoemd, omdat het een belangrijke achtergrond is voor AvdB's doopvisie.¹⁵⁴

Theologisch ziet AvdB op allerlei thema's verwarring ontstaan op theologische onderwerpen als ecclesiologie, eschatologie, pneumatologie en christologie. Door de vele benaderingen en opinies ziet hij dat het ingewikkeld is om goed zicht te krijgen op een Bijbelse visie ten aanzien van dergelijke thema's. Dit is van invloed op de doop, omdat deze als een rode draad door de theologie heenloopt. De remedie van AvdB is: 'terug naar de bronnen'.¹⁵⁵ Hij wil hierbij eerst goed luisteren naar hen die erbij waren toen de kerk is begonnen. De Bijbel is daarmee het uitgangspunt. 'Maar,' schrijft hij 'die is zozeer de prooi geworden van schatgravers die de hele structuur van het gebouw bedorven hebben voor hun eigen kortzichtige belangen, dat we maar terug moeten naar hen die het gebouw hebben gezien toen het nog nieuw was.'¹⁵⁶ Met dit laatste doelt hij op de kerkvaders uit de Vroege Kerk, met name de eerste drie eeuwen na Christus. Dit betekent dat hij zich voor zijn doopvisie, naast de Schrift, veel baseert op standpunten uit de Vroege Kerk.

4.1.2 Werken

AvdB heeft meerdere titels op zijn naam staan. In veel werken wordt zijn visie op de doop besproken. In deze scriptie is een selectie gemaakt. Ten eerste omdat hij in verschillende werken eenduidig spreekt over de doop. Ten tweede omdat hij in de geselecteerde boeken relatief veel aandacht besteedt aan de doop. Voor een uitgebreide toelichting op deze werken wordt verwezen naar het voorwoord of de

---

doordenking is over de vragen van de tijd (waarin inmiddels ook verdere ontwikkelingen hebben plaatsgevonden).

¹⁵¹ Beek, *God doet recht*, 56.

¹⁵² Beek, *God doet recht*, 56.

¹⁵³ Beek, *Gemeente van Christus*, 44-45.

¹⁵⁴ Het is te bediscussiëren of het verlangen van de mens naar autonomie kenmerkend is de moderne tijd. Is dat niet het verlangen dat in Genesis 3 al zijn intrede doet? En is de eeuwen door niet gebleken dat de mens graag autonoom wil zijn? Ik ben het met AvdB eens dat door de opkomst en verdere ontwikkeling van de natuurwetenschap de mens beter in staat is om gestalte te geven aan het autonoom zijn.

¹⁵⁵ A. van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en de Heilige Geest*, (Zoetermeer: Meinema, 2012), 11.

¹⁵⁶ Beek, *Lichaam en Geest*, 11

inleiding van betreffende boeken. In dit hoofdstuk wordt alleen toegelicht welke relevantie de boeken hebben voor deze scriptie.

In het boek *Spreken over God* (2020) geeft AvdB de hoofdlijnen van zijn theologie. Dit kan gezien worden als een samenvatting van zijn andere werken en geeft overzicht over de grondlijnen van AvdB's theologie. Het boek zet in bij de christologie. In het tweede hoofdstuk werkt hij zijn visie op Israël uit, want via Israël brengt de Joodse Jezus redding in deze wereld. In het derde hoofdstuk geeft AvdB een uiteenzetting van de eschatologie en de Heilige Geest. In dit derde hoofdstuk krijgt ook de doop een plek onder de paragraaf van *De eschatologische gemeenschap*. Doop en eschatologie worden in AvdB's theologie sterk verbonden. Vervolgens worden respectievelijk de hoofdstukken uitgewerkt over de kerk, schepping, God de Vader en altijd dat kruis. Het boek *God doet recht* (2008) is een eerder en omvangrijker werk waarbij de eschatologie volgens AvdB uiteen wordt gezet. In dit werk heeft de doop een eigen hoofdstuk gekregen. Het is kenmerkend dat de doop wordt behandeld binnen de eschatologie. De dopeling treedt via de doop toe tot de eschatologische gemeenschap.¹⁵⁷ In het boek *Lichaam en Geest van Christus* (2012) behandelt AvdB de theologie van de kerk en de Heilige Geest. In dit hoofdstuk wordt de doop meerdere keren genoemd, maar niet als apart hoofdstuk. Het boek *Gemeente van Christus* (2014) is een praktische en beknopte uitwerking van het boek *Lichaam en Geest van Christus*. Het laat zien welke consequenties AvdB's visie op o.a. de doop heeft voor de gemeentepraktijk.

4.2 Verbond en doop

Om de relatie tussen verbond en doop bij AvdB te begrijpen, is het belangrijk om eerst te zien wat het betekent dat hij de doop in het kader van de eschatologie behandelt. Vervolgens wordt beschreven wat volgens hem precies de betekenis van de doop is, om zo te kunnen zien welke plek het verbond in zijn doopvisie.

4.2.1 Eschatologie als uitgangspunt

Tegen de achtergrond van wat geschreven is over de moderne tijd, is het voor AvdB een belangrijke vraag: (hoe) doet God recht in een wereld vol onrecht en lijden? (Hoe) grijpt God in deze wereld in? We zagen immers dat het moderne denken moeite heeft met een direct ingrijpen van God. En als het moderne denken er geen moeite mee heeft, dan heeft ons gevoel er soms wel vraagtekens bij, omdat er vaak weinig wordt ervaren van Gods ingrijpen. Vragen naar Gods ingrijpen komen overigens niet alleen in de moderne tijd ter sprake. Ook in het Oude Testament werd de vraag naar het ingrijpen van God gesteld (cf. Ps. 73).¹⁵⁸ Toch ziet AvdB een verschil met mensen in de moderniteit: waar Asaf zijn klacht uitte tot God, gelooft de moderne mens niet dat God ingrijpt, maar denkt slechts in een samenhang van oorzaken en gevolgen.¹⁵⁹ Volgens AvdB spreekt de Bijbel ook over een samenhang tussen oorzaak en gevolg, namelijk zegen bij het houden van Gods geboden en vloek bij het verlaten van Zijn wet. Het is volgens hem echter nodig om tussen oorzaak en gevolg wel verschillende stappen toe te voegen: de stappen die God zet: God ziet, hoort en oordeelt.¹⁶⁰ Deze stappen van God erkent de moderniteit niet, waardoor het morele kwaad geen consequentie heeft en waardoor er geen objectief recht gedaan zal worden.

AvdB stelt dat God wel degelijk ingrijpt en recht doet, namelijk in de komst van Jezus Christus. Heel Jezus' komst, maar in het bijzonder Zijn kruis en opstanding zijn daarbij allesbepalend. Jezus is de absoluut Getrouwe in wie de Thora wordt vervuld, het oordeel wordt gedragen en een nieuw leven

---

¹⁵⁷ In veel dogmatische handboeken wordt de doop namelijk behandeld in het kader van de kerk.

¹⁵⁸ Beek, *God doet recht*, 38.

¹⁵⁹ Beek, *God doet recht*, 55.

¹⁶⁰ Beek, *God doet recht*, 55-56.

aanbreekt. In Christus doet God recht. Hoewel dit op zichzelf geen nieuw perspectief is met betrekking tot het werk en de persoon van Christus. In de geschiedenis is vaak gesproken over Goede Vrijdag als moment van de verzoening van de zonde. De definitieve Bevrijdingsdag komt met de wederkomst. AvdB wijst daarentegen Goede Vrijdag aan als de dag van Gods definitieve bevrijding waarop alles is volbracht. Daarmee wordt de belangrijke vraag van de eschatologie beantwoord: 'Doet God recht?'¹⁶¹ 'Ja,' zegt AvdB, 'God grijpt in door niet in te grijpen als aan Zijn eigen Zoon het doodsvonnis wordt voltrokken.'¹⁶² God neemt in Jezus de schuld op zich, schenkt mensen bevrijding en leidt hen binnen in de eschatologische dag.

De eschatologische dag is een belangrijk begrip in AvdB's theologie. Deze dag beperkt zich niet tot 24 uur maar bestrijkt heel 'het einde der dagen'. Theologisch geformuleerd: De *kairos* van Gods ingrijpen is verspreid over de *chronos* van meerdere eeuwen.¹⁶³ Dit maakt dat AvdB de heilsfeiten niet ziet als aparte gebeurtenissen, maar als één ingrijpen van God in de komst van Jezus Christus. Goede Vrijdag, en Pinksteren mogen verschillende tijdstippen zijn, maar behoren samen met de andere heilsfeiten bij de ene gebeurtenis van Jezus' komst waarin God recht doet. Het is volgens AvdB te vergelijken met het spreken over 'in de oorlog' zonder een exacte datum te benoemen. Zo kan men ook spreken over 'in de laatste dagen' waarbij zowel Goede Vrijdag als Pinksteren handelingen zijn van het ene eschatologische moment van Gods ingrijpen. AvdB spreekt in dit verband ook wel over de 'achtste dag' die is aangebroken. Dat doet direct denken aan de besnijdenis die op de achtste dag moest plaatsvinden. De week van zeven dagen was afgerond en op de achtste dag begon een nieuwe week. In Christus zijn de oude dagen afgerond en is de achtste dag aangebroken. De kerk leeft niet meer onder de voorafschaduwing van de achtste dag, zoals onder de besnijdenis, maar in de werkelijkheid van de achtste dag, want de belofte is vervuld in Christus.¹⁶⁴ Dat AvdB spreekt over de eschatologische achtste dag, laat zien dat hij in de komst van Jezus Christus de oude dagen vervuld ziet en een nieuwe werkelijkheid ziet aanbreken.

4.2.2 Betekenis van de doop

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat in Christus de nieuwe werkelijkheid aanbreekt. Dit blijkt het best uit Jezus' eigen doop. Zijn doop in het water is volgens AvdB een vervulling van de exodus. Na de doop volgt namelijk de verzoeken in de woestijn. Ook die woestijnreis vervult Jezus. Zo gaat Hij de weg van Israël uit de slavendienst in Egypte naar het beloofde land. Alleen Jezus' weg is wel anders, want Hij gaat als de Getrouwe in wie de Thora vervuld wordt. Niet alleen de weg van Israël, maar ook de offerdienst. Dat is het allesomvattende van de vervulling van alle gerechtigheid.¹⁶⁵ Als de Getrouwe die na de doop de woestijn zal ingaan, wordt Hij gedoopt met oog op het kruis. Met het ondergaan in het water wordt in een andere symboliek hetzelfde gezegd als vanuit de tekst: 'Ziet het Lam Gods dat de zonde der wereld wegneemt.'¹⁶⁶ De doop van Jezus ziet op Zijn volmaakte leven en offer.

In navolging van Jezus worden ook de gelovigen gedoopt. Deze doop is een onderstreping van een overgang van het oude naar het nieuwe leven. AvdB wil er dan ook alle nadruk op leggen dat de doop laat zien dat een mens geheel vernieuwd wordt doordat hij in Christus wordt ingelijfd. Hoewel het reinigingsaspect in de doop door AvdB wordt erkend, gaat de betekenis van de doop verder, zoals AvdB zelf zegt.¹⁶⁷ Reiniging ziet op het schoonspoelen van een vuil lichaam, terwijl de zonde helemaal is

---

¹⁶¹ Beek, *Spreken over God*, 112.

¹⁶² Beek, *Spreken over God*, 111.

¹⁶³ Beek, *Spreken over God*, 113.

¹⁶⁴ Beek, *Gemeente van Christus*, 54.

¹⁶⁵ Mattheus 3:15.

¹⁶⁶ Beek, *God doet recht*, 179-181.

¹⁶⁷ Beek, *God doet recht*, 169-172.

verweven met het innerlijk van een persoon. Dat kan niet weggespoeld worden door water, maar het Oude Testament laat zien dat daarvoor geofferd moet worden. De doop ziet volgens AvdB daarom niet slechts op reiniging, maar vooral op het offer van Jezus Christus. Dat brengt het eschatologisch perspectief met zich mee: God doet recht door middel van het offer. Het water van de doop ziet op het water van het oordeel waarbij mensen via het offer worden vrijgesproken. Het offer brengt dan ook scheiding aan tussen levenden en doden.¹⁶⁸ Levenden worden door het offer van het oordeel vrijgesproken en doden zullen het oordeel zelf moeten dragen. Deze symboliek van water en oordeel ziet AvdB terugkomen in de aanduiding van 'het bad van de wedergeboorte'.¹⁶⁹ Dit waterbad ziet volgens hem op de (nieuwe) zondvloed die over ons heengaat en een einde maakt aan de oude wereld. Zoals in het Oude Testament alleen Noach en zijn gezin werden gered door het water heen, zo redt de doop als tegenbeeld van het oordeel, vanwege het offer van Christus.¹⁷⁰ De dood van Christus wordt ons in de doop toebedeeld. De doop gaat over veroordeeld worden en laat zien dat de dopeling het recht om te leven heeft verloren. Tegelijk laat de doop zien dat de dopeling opstaat in een nieuw leven. Het water van de doop symboliseert volgens AvdB de chaosmachten en het kwaad.¹⁷¹ Door de doop in Christus wordt de dopeling behouden in een nieuwe Ark die ons door het water van het oordeel draagt.¹⁷² Zo komt de dopeling tevoorschijn als nieuw mens. Het gaat er hierbij niet alleen om wat Jezus vóór ons heeft gedaan, maar Zijn weg is onze weg geworden.¹⁷³ De dopeling is met Christus door het oordeel heengegaan en leeft nu als vernieuwd mens in de nieuwe werkelijkheid.

Belangrijk om hierbij op te merken is dat de doop geen individueel gebeuren is, maar participatie aan het grotere geheel van een nieuwe schepping. De doop plaatst ons van de oude schepping in de nieuwe schepping, ofwel de schepping waarin het nieuwe verbond in de harten van mensen is geschreven.¹⁷⁴ Dit laatste brengt het werk van de Geest ter sprake. Hoewel de doop in de Naam van de Zoon en de Geest dezelfde doop is, ziet AvdB ook onderscheid in de uitwerking van dit werk. De doop in de naam van de Zoon karakteriseert het sterven met Hem. De doop in de Naam van de Heilige Geest wijst op het nieuwe leven waarin de wet niet meer op stenen tafelen staat geschreven, maar in het hart van de dopeling.¹⁷⁵ Deze woorden doen denken aan het nieuwe verbond. Als we zo Mattheüs 3:11 lezen, zien we een onderscheid waar AvdB op doelt: 'Ik doop u wel met water (...), Hij zal u dopen met de Heilige Geest en met vuur.' Het water ziet volgens hem op de reiniging van het uiterlijk, dat past bij het oude verbond waarin de wet via uiterlijke middelen werd voorgehouden. De doop met de Heilige Geest en met vuur ziet op het nieuwe verbond, waarin het vuur van Gods oordeel het oude heeft verbrand en de Geest het nieuwe leven schenkt en de geboden in het hart heeft geschreven. Een dopeling wordt uit het duister van de wereld overgezet in het licht van Gods koningschap¹⁷⁶ en in de nieuwe eschatologische schepping binnengebracht waar de Geest hen leidt.¹⁷⁷

4.2.3 Verbond en doop

Tot nu toe is het woord verbond nog maar weinig gevallen in relatie tot AvdB's doopvisie. De basis ligt er inmiddels wel. Zoals we zagen stelt AvdB namelijk dat de doop een ingang is in de eschatologische nieuwe schepping. Hij stelt echter dat het nieuwe verbond eveneens een uitdrukking is van de

---

¹⁶⁸ Beek, *God doet recht*, 172.

¹⁶⁹ Titus 3:5.

¹⁷⁰ Beek, *God doet recht*, 175.

¹⁷¹ Beek, *Spreken over God*, 123.

¹⁷² Beek, *God doet recht*, 175.

¹⁷³ Beek, *Spreken over God*, 123.

¹⁷⁴ Beek, *God doet recht*, 175.

¹⁷⁵ Beek, *Spreken over God*, 197.

¹⁷⁶ Beek, *Spreken over God*, 122.

¹⁷⁷ Beek, *God doet recht*, 193.

eschatologische vernieuwing.¹⁷⁸ Alles wat hiervoor is geschreven, heeft dus betrekking op de verbondsvisie van AvdB, met name zijn visie op het nieuwe verbond. Hij pleit ervoor om de verbondstheologie te bezien in het kader van de eschatologie. Christus is de Vervulling van het oude verbond. Hij is als persoon het nieuwe verbond.

Om te begrijpen wat AvdB precies bedoelt, zetten we zijn visie tegen de achtergrond van de standpunten die we zagen bij Guido de Bres en Menno Simons. Zowel De Bres als Simons zien het verbond als een bemiddelende relatie door de tijd heen. Vergelijk het met een huwelijk. God heeft zich in het Oude Testament aan Abraham verbonden, zoals huwelijkspartners zich aan elkaar verbinden. De Bres en Simons zagen beiden het oude verbond als vervuld en hun visies gingen op het punt van het nieuwe verbond uiteen. De Bres zag het nieuwe verbond als een vervanging voor het vervulde oude, terwijl Simons het eerste verbond als vervuld en afgeschaft zag. Voor AvdB gaat het niet om een nieuwe 'bemiddelende relatie', maar om de Persoon Jezus Christus als Vervulling van het verbond. Waar De Bres en Simons spreken van een oud en nieuw verbond, spreekt AvdB liever over het verbond en de vervulling.¹⁷⁹

Om dat nog iets dieper uit te werken is het belangrijk om te zien dat Jezus Christus het enige verbondskind is van het Nieuwe Testament, volgens AvdB.¹⁸⁰ Waar in het Oude Testament tweeërlei kinderen van het verbond waren, is er in AvdB's visie nu maar één Verbondskind: Jezus. In Hem zijn alle gelovigen geheiligd. AvdB ziet tussen het oude en nieuwe verbond voornamelijk discontinuïteit. Het zou interessant zijn om zijn visie op bijvoorbeeld 1 Korinthe 10:1 of 6 te lezen, aangezien daarin de oudtestamentische 'vaderen' ten voorbeeld worden gesteld aan een christelijke gemeente.¹⁸¹ Het lijkt erop dat Paulus de christelijke gemeente op één lijn zet met Israël, dan wel het volk Israël ten voorbeeld stelt voor de gemeente. Het vergelijken van gemeente en Israël veronderstelt een bepaalde mate van continuïteit. Door te spreken van één Verbondskind is het moeilijk om deze continuïteit staande te houden. Het is opmerkelijk dat hij in de vier bestudeerde boeken geen aandacht besteedt aan zijn interpretatie van deze teksten. Duidelijk is wel dat hij kritisch is op het verband tussen doop en oudtestamentisch verbond. In de gereformeerde verbondstheologie is zowel de doop als het verbond losgemaakt van de eschatologische context. In Hebrreeën 9:26 staat dat de tijd vervuld is geworden, nu de Zoon is gekomen: 'Maar nu is Hij bij de voleinding van de eeuwen eenmaal geopenbaard om de zonde teniet te doen door het offer van Zichzelf.' Deze tekst laat volgens AvdB zien dat er sinds de komst van Christus geen gewone voortgang meer is van tijd, maar alleen een afsluitende gebeurtenis. Dat is volgens AvdB het verschil tussen het oude en nieuwe verbond, of anders gezegd: tussen het verbond en de vervulling ervan.¹⁸² Als we de doop als verbondsteken doorzetten, zetten we eigenlijk de besnijdenis door in een andere verschijningsvorm daarvan. Dit is volgens AvdB niet juist, omdat het nieuwe verbond geen lineaire voortzetting is van het verbond met Israël, maar de vervulling. Het nieuwe verbond hoeft daarom ook geen teken, op dezelfde manier als in het oude verbond. Dat blijkt onder andere uit het feit dat wij niet meer op de achtste dag gedoopt (of besneden) hoeven te worden. De oudtestamentische verbondsteken horen bij de verleden tijd, want wij leven in de vervulling.

---

¹⁷⁸ Beek, *God doet recht*, 176.

¹⁷⁹ Beek, *God doet recht*, 176.

¹⁸⁰ Beek, *Gemeente van Christus*, 54.

¹⁸¹ In 1 Korinthe 10:1 spreekt Paulus tegen de christelijke gemeente over 'onze vaderen', waarmee hij doelt op Israëlieten ten tijde van de exodus. In 1 Korinthe 10:6 geeft Paulus aan dat de straffen die God in de woestijn gegeven heeft zijn gebeurd als voorbeeld voor de nieuwtestamentische gemeente.

¹⁸² Beek, *God doet recht*, 176.

4.3 Geloof en doop

De doop brengt de dopeling in de vervulling van het verbond. Dat brengt de vraag met zich mee wie er gedoopt mag worden en op basis waarvan. Op basis van het verbond dat God met Abraham sloot, lijkt onwaarschijnlijk omdat AvdB geen lineaire voortzetting ziet tussen oude en nieuwe verbond. Dooop op basis van het geloof blijft dan over. Maar hoe kan hij er dan voor pleiten om kleine kinderen te dopen die nog niet in staat zijn om te geloven? Op deze vragen wordt in dit hoofdstuk antwoord gegeven. Eerst gaan we zien dat in AvdB's visie doop en geloof nauw aan elkaar verbonden zijn. Vervolgens wordt uitgewerkt wat het geloof precies inhoudt, zodat tot slot kan worden uitgelegd dat het volgens AvdB wel mogelijk is om kinderen te dopen.

4.3.1 Dooop en geloof

'Wie worden er gedoopt?' zo luidt de openingszin van het huidige hoofdstuk. Het antwoord is al gegeven: 'zij die geloven.'¹⁸³ Hiermee is de nauwe verbinding die AvdB tussen doop en geloof ziet aangetoond. Het behoort volgens hem tot de grondtoon van het Nieuwe Testament dat men door het geloof aan Christus verbonden wordt, bij Zijn gemeente hoort en de doop ontvangt als zegel daarvan. Waar we bij De Bres en Simons zagen dat geloof vaak samen gaat met vergeving van zonden, gaat het geloof bij AvdB over de vraag of de dopeling gelooft dat God heeft rechtgedaan:

Wie niet geloven, zijn mensen die niet geloven dat God recht heeft gedaan op aarde door Jezus Christus en dat Jezus Christus alle macht heeft in de hemel en op de aarde. Dat is echter de werkelijkheid en dat moet worden meegedeeld, opdat mensen dat weten en geloven. Mensen moeten niet langer vasthouden aan het irreële geloof in machten buiten deze ene waarachtige God.¹⁸⁴

Zoals eerder opgemerkt ontbreekt het aspect van vergeving van zonden niet, maar legt AvdB nadruk op het ingrijpen van God in deze wereld. Dit heeft ongetwijfeld alles te maken met de moderne tijd zoals hij die zelf typeert. Het geloof in Gods koningschap gaat in tegen de opvatting waarin de natuurwetenschap leidend is en alle gebeurtenissen gestuurd worden door oorzaak en gevolg. Daar tegenover stelt AvdB dat in Jezus Christus het koningschap van God is aangebroken en Hij heerst over alle machten van de wereld. Wie dat gelooft is behouden en leeft in de nieuwe werkelijkheid waar de doop een onderstreping van is.

4.3.2 Fides quae en qua

Dat het geloof en de doop zo nauw samenhangen zagen we op een vergelijkbare manier ook bij Menno Simons. Toch is er wel een verschil. Dit ligt met name in de 'activiteit' van het geloof. Dat zal in hoofdstuk 4.3.3 ook verklaren waarom AvdB wel kinderen wil dopen.

Het bevrijdende van het evangelie, beschrijft AvdB, is dat een mens alleen door het geloof gered wordt: *sola fide*. Oorspronkelijk is het *sola fide* verbonden met *solo Christo*: een mens wordt alleen gered door Christus. Het *sola fide* betekent dan niets anders dan dat Christus' werk genoeg is. Met te zeggen dat een mens alleen door het geloof gered wordt, werd in de loop van de tijd het geloof verzelfstandigd. Geloof werd zo tot een voorwaarde om gered te worden. Het beslissende punt van de zaligheid verschoof daarmee van Christus naar ons geloof, en van het reddingswerk van Christus naar de geloofsactiviteit van de mens.¹⁸⁵ Hierdoor ontstonden vragen op die de mens op zichzelf terugwierpen, zoals: is mijn geloof oprecht? Als we dit door vertalen naar de doop, komt de geloofskeuze van de mens als voorwaarde voorop te staan om gedoopt te worden. Het beslissende punt om gedoopt te

---

¹⁸³ Beek, *God doet recht*, 207.

¹⁸⁴ Beek, *God doet recht*, 208.

¹⁸⁵ Beek, *God doet recht*, 209.

worden komt dan te liggen bij de mens.¹⁸⁶ Het geloof wordt een menselijke activiteit als voorwaarde om deel te krijgen aan de eschatologische werkelijkheid. Dat is een verkeerde visie op het geloof, volgens AvdB. Integendeel, deze visie op geloof strijdt met het *sola fide* en *solo Christo* waar de Reformatoren steeds op hebben gewezen.¹⁸⁷

Tegenover de geschetste antropologische visie op het geloof, stelt AvdB het onderscheid tussen de *fides quae* en de *fides qua* voor. De *fides quae* is de inhoud van het geloof. De *fides qua* is de activiteit van het geloven. De *fides quae* geeft antwoord op de vraag: wat geloof je? De *fides qua* geeft antwoord op de vraag: hoe geloof je? Wanneer we focussen op de *fides qua* is ook daarin een onderscheid te maken tussen de *sylogismus mysticus* en de *sylogismus practicus*. In de *sylogismus mysticus* gaat het om de relatie die er is tussen de mens en God: vertrouw ik met heel mijn hart op God? Bij de *sylogismus practicus* is het morele leven van groot belang: is mijn leven overeenkomstig Gods wet?¹⁸⁸ Zowel de *sylogismus mysticus* als *practicus* als maatstaf voor het beoordelen van het geloof is gevaarlijk, omdat de *mysticus* als toetssteen voor het geloof elke dag kan wisselen en de *practicus* als toetssteen niet eenduidig is.¹⁸⁹ Een tweede bezwaar voor de *practicus* als toetssteen voor het geloof is dat het bij geloof niet gaat om het houden van morele regels, maar net zozeer om de intenties.¹⁹⁰ AvdB stelt daarom dat de aandacht op de *fides qua* als toetssteen voor het geloof verkeerd is, omdat het de mens op zichzelf richt en niet op Christus.¹⁹¹

Nu blijft de vraag open waar het geloof zich wél op richt. Of beter gezegd: wat is het geloof wél? AvdB zegt daarover dat het een instrument is om de genade te ontvangen: 'Christus' rechtvaardigheid wordt ons toegerekend en wij ontvangen dat door het geloof.¹⁹² Dat brengt onmiddellijk de vraag met zich mee naar het aanknopingspunt in ons. Hiermee wordt een vraag opgeworpen die andere vragen met zich meebrengt, zoals de verhouding tussen vrije wil en de genade als eenzijdig werk van God en de verhouding tussen verkiezing en menselijke verantwoordelijkheid. In zijn boek *God doet recht* wijst AvdB erop dat deze vragen allemaal te maken hebben met de mens, terwijl het geloof zich juist richt op God. Hij laat de vragen vervolgens min of meer onbeantwoord liggen.¹⁹³ Bij het geloof gaat het er wat betreft AvdB niet om wat er in een mens gebeurt, maar wat Christus op Golgotha heeft gedaan. Dáár richt het geloof zich op. Toch blijft de vraag daarmee open hoe dat werk toegerekend wordt aan een mens uit de 21^e eeuw. Of om het met een bekende vraag uit de gereformeerde traditie te zeggen: hoe ben ik rechtvaardig voor God? Door zo sterk de nadruk te leggen op het geloof als *fides quae*, kan de bevrijding een mededeling worden die óf in het luchtledige blijft hangen (omdat het niet gaat om een aanknopingspunt in de mens) óf die eindigt in het feit dat de hele gemeente zalig is zonder dat er iets van te merken is (omdat de mededeling voor iedereen geldt die het aanhoort). Uit het boek blijkt

---

¹⁸⁶ Beek, *God doet recht*, 209-210.

¹⁸⁷ Beek, *God doet recht*, 209.

¹⁸⁸ Met andere woorden: de *sylogismus mysticus* begint bij het tweede deel van antwoord 21 van de *Heidelbergse Catechismus*: Wat is een oprecht geloof? (...) maar ook een vast vertrouwen dat de Heilige Geest door het Evangelie in mijn hart werkt, (...).

¹⁸⁹ Voor de ene christen is het praktiseren van homoseksualiteit bijvoorbeeld geoorloofd, terwijl een andere christen het als een zonde ziet.

¹⁹⁰ Beek, *God doet recht*, 211.

¹⁹¹ De verhouding die AvdB ziet tussen de *fides quae* en de Rooms Katholieke Kerk laten we in deze scriptie rusten, omdat het buiten de focus van het onderzoek gaat.

¹⁹² Beek, *God doet recht*, 212.

¹⁹³ AvdB bespreekt de vragen wel vanuit historisch perspectief door te benoemen wat Arminianen, de Rooms Katholieke Kerk en gereformeerden in lijn met de Synode van Dordrecht hierop zouden antwoorden. AvdB geeft zelf geen systematisch theologisch antwoord, waardoor zijn eigen visie achterwege blijft.

dat AvdB beide kanten niet op wil. Het zijn echter wel vragen die kunnen ontstaan als er eenzijdig wordt gesproken over de *fides quae* tegenover de *fides qua*.

In zijn boek *Lichaam en Geest* gaat AvdB er uitgebreider op in en lijkt hij een genuanceerdere opvatting te geven met betrekking tot de *fides qua*. Hij zegt daar dat het geloof verschillende aspecten heeft, en noemt daarbij zowel de *fides qua* als *fides quae*. Deze twee moeten bij elkaar worden gehouden. Dit impliceert dat het geloof ook een menselijke verantwoordelijkheid kent (*fides qua*). AvdB wijst er in dit verband wel op dat beide aspecten van het geloof door de Heilige Geest worden toegepast. Geloof vindt zijn basis in het werk van de Geest en dat gaat vooraf aan onze eigen beslissing.¹⁹⁴ Hij grijpt hierbij terug op Augustinus die spreekt van *gratia irresistibilis* [i.e. onwederstandelijk genade, AvdB]. De mens kiest er niet zelf voor om te geloven, maar de Geest strekt zich uit over de mens waardoor er geen ontkomen meer aan is.¹⁹⁵ De volledige oorzaak van het geloof ligt bij God. Hoewel het klassiek gereformeerd is om dit laatste te belijden – en in die traditie staat AvdB -, is het wel opmerkelijk dat er geen aandacht wordt geschonken aan de teksten waarin een mens wordt opgeroepen om te beproeven of hij in het geloof is.¹⁹⁶

AvdB wil aantonen dat het geloof zich richt op de objectieve daad van God in Jezus Christus. Elke vorm van subjectiviteit wordt door hem weggehaald, waardoor de zaligheid in Christus vastligt en niet betwijfeld kan worden. Hij doet dit om aan te tonen dat zalig worden geen menselijke daad is, maar een goddelijk gebeuren in Christus. De grond van de doop ligt daarom ook helemaal in Hem. Dat biedt een enorme troost waarbij een mens niet teruggeworpen kan worden op zichzelf. Het zwaartepunt van het geloof ligt namelijk op de inhoud van het geloof en niet bij de activiteit van het geloof, hoewel dat blijkens zijn boek *Lichaam en Geest* ook niet mag ontbreken. Omdat AvdB nadruk legt op Gods ingrijpen, komt de oorzaak van menselijke redding bij de uitverkiezing te liggen. Het voert buiten de kaders van deze thesis om verder in te gaan op andere theologische concepten, zoals uitverkiezing. Het is echter wel kenmerkend dat voor AvdB verbond en uitverkiezing op één lijn liggen. Uitverkiezing is verbond en vice versa. Hij vindt het dan ook een verkeerde tegenstelling om te spreken over verbond en verkiezing. Het is Gods keus geweest als iemand in de kerk geboren werd.¹⁹⁷ Geloof is geen keuze om daarbij te horen, maar slecht aanvaarden dat je daarbij hoort. Dit brengt ons bij de volgende paragraaf omdat het verklaart waarom kleine kinderen gedoopt kunnen worden.

4.3.3 Volwassenen en kinderen

Dat doop en geloof volgens AvdB onlosmakelijk bij elkaar horen, suggereert in eerste instantie dat in zijn visie alleen mensen gedoopt kunnen worden die hun geloof kunnen belijden. Hoewel AvdB geloof(sbelijdenis) en doop ziet als letterlijk voorgeschreven volgorde in de Schrift, pleit hij er wel voor om kinderen te dopen.¹⁹⁸ Zijn belangrijkste argument hiervoor ligt in het onderscheid tussen *fides quae* en *fides qua*, zoals in de vorige paragraaf is geschetst. Een mens wordt namelijk niet gered door de activiteit van het geloven (*fides qua*), maar door het werk van Christus waarbij Hij het initiatief heeft. In de argumenten waarmee De Bres en Simons elkaar bestrijden op gebied van geloof, gaat het om de *fides qua*. De vraag is steeds: kan een kind gedoopt worden als het zelf nog niet in staat is om te geloven? Dat maakt mijns inziens ook dat De Bres spreekt van een *kiem van het geloof*, om aan te duiden dat kinderen van gelovige ouders wel degelijk iets hebben wat ongelovigen missen.¹⁹⁹ AvdB merkt op dat het de kern van het evangelie aantast als gezocht wordt naar een aanknopingspunt in de

---

¹⁹⁴ Beek, *Lichaam en Geest*, 450-453.

¹⁹⁵ Beek, *Lichaam en Geest*, 454.

¹⁹⁶ Cf. 2 Kor. 13:5.

¹⁹⁷ Beek, *Spreken over God*, 118-119.

¹⁹⁸ Beek, *God doet recht*, 214-220.

¹⁹⁹ De Bres, 544.

mens. In de doop gaat het immers om een werkelijkheid die zich voltrekt aan de dopeling die het alleen maar kan beamen. Juist in de kinderdoop komt het sterkst tot uitdrukking dat de doop een passief gebeuren is. Je wordt gered en daarom word je gedoopt. Dat doe je niet zelf, maar God in Christus door de Heilige Geest.²⁰⁰ Geloven is niets doen, dan jezelf laten leiden door de Heilige Geest die de wetten in je hart heeft geschreven. Hij heeft je in de kerk geboren laten worden.²⁰¹ Dat een kind in de kerk is geboren, getuigt ervan dat God hem of haar heeft gekozen. Nu hoeft een kind niet zelf te kiezen om nog tot geloof te komen, maar mag daarin opgevoed worden.

Een ander argument dat AvdB geeft om kinderen te dopen betreft de historische context van het Nieuwe Testament. Men moet de teksten waarin de volgorde van eerst geloof(sbelijdenis) en vervolgens doop namelijk allereerst lezen in de context van een zendingssituatie waarin discipelen erop uitgestuurd worden om het Evangelie bekend te maken.²⁰² In zendingcontexten is het ook nu nog zo dat mensen gedoopt worden nadat zij belijdenis hebben afgelegd. Wanneer een gelovige zichzelf laat dopen, mag dat met heel zijn huis(gezin). Dit laatste blijkt uit verschillende Bijbelteksten die eerder zijn genoemd. AvdB wijst erop dat het dopen van huisgezinnen voortkomt uit het corporatief denken, zoals in de Bijbel gebruikelijk is. We zagen het eerder bij Izak die besneden kon worden vanwege het feit dat hij geboren is in het huisgezin van Abraham. Ook in het Nieuwe Testament is deze manier van corporatief denken gangbaar.²⁰³ AvdB citeert in dit verband 2 Korinthe 5:14:

(...) als Eén voor allen gestorven is, dan zijn zij allen gestorven. En Hij is voor allen gestorven, opdat zij die leven, niet meer voor zichzelf zouden leven, maar voor Hem Die voor hen gestorven en opgewekt is.

Het corporatief denken veronderstelt dat met het Hoofd (Christus) álle leden zijn gered. Zoals in Adam allen gezondigd hebben, zo in Christus allen gered. Met andere woorden: het is één voor allen. Het gaat bij de doop volgens hem ook niet om individueel zielenheil, maar om een totaal nieuwe werkelijkheid die is aangebroken. Dit brengt AvdB terug bij zijn eschatologie, waarbij Christus de vervulling is van het oude verbond. In deze vervulling wordt de dopeling geheel opgenomen. Geheel betekent persoonlijk met lichaam en ziel, maar het rijkt veel verder. Het gaat namelijk niet alleen om de enkeling die zelf het geloof belijdt maar het strekt zich ook uit tot de kring van mensen om de dopeling heen.²⁰⁴ De hele werkelijkheid van de dopeling wordt meegenomen en met alles en allen die de dopeling heeft is hij geboren bij Christus.²⁰⁵ Kinderen van de dopeling horen daar helemaal bij en daarom is er volgens AvdB geen reden om het kind niet te dopen.

4.4 Conclusie

Alleen gelovigen worden gedoopt. Dat is de inzet van AvdB's visie op de doop. Zo krijgt de dopeling via het geloof deel aan de vervulling van Gods verbond, namelijk Jezus Christus. Net als Menno Simons kan de doopvisie van AvdB getypeerd worden als een geloofsdoop. Deze aanduiding krijgt echter wel een heel andere uitwerking dan bij Menno Simons. AvdB legt in zijn doopvisie veel nadruk op de eschatologie. In Christus is een nieuwe werkelijkheid aangebroken. Alleen door de daden van Christus wordt iemand gered en overgezet in Gods nieuwe werkelijkheid. Het volle initiatief daartoe ligt bij Hem en komt van Hem. Het gaat bij geloof niet om een menselijke activiteit, maar om de inhoud van het

---

²⁰⁰ Beek, *God doet recht*, 217-218.

²⁰¹ Beek, *Spreken over God*, 118-119.

²⁰² Zie o.a. Markus 16:16 en Handelingen 2:41.

²⁰³ Beek, *God doet recht*, 214-215.

²⁰⁴ Beek, *God doet recht*, 215.

²⁰⁵ Beek, *God doet recht*, 216.

geloof en de daad van Christus. AvdB beaamt graag het *sola fides* en *solo Christo* van de Reformatie en legt er sterk de nadruk op dat het *sola fide* niets anders is dan dat de gelovigen door de Heilige Geest ontvangen wat Christus gedaan heeft. De mens kan dit alleen ondergaan en beamen. Gezien deze visie op het geloof is er alle reden om kinderen te dopen. Juist in de kinderdoop wordt duidelijk dat Gods ingrijpen eenzijdig bij Hem vandaan komt. Een kind kan nog geen geloofsbelijdenis afleggen. Waar dit voor Simons reden was om geen kinderen te dopen, is het voor AvdB reden om juist wel kinderen te dopen. In de passiviteit van kinderen komt openbaar wat genade inhoudt. Wat geloof inhoudt is te zien bij kleine kinderen. Er is volgens AvdB daarom alle reden om kinderen te dopen.

Omdat de oorspronkelijke context waarin Bijbelteksten zoals Markus 16:16 tot stand zijn gekomen een zendingscontext was, is het volgens AvdB goed te begrijpen dat de volgorde wordt voorgeschreven van eerst geloof(sbelijdenis) en dan doop. Dit voorschrift geldt wat hem betreft vandaag nog steeds in zendingscontexten. Als mensen op het zendingsveld tot geloof komen en worden gedoopt, verdient het echter de voorkeur om het hele gezin te dopen (indien van toepassing). Dit brengt hem bij een ander belangrijk aspect van het geloof, namelijk het corporatieve denken dat veelvuldig voorkomt in de Schrift. Via het geloof wordt iemand opgenomen in de eschatologische nieuwe werkelijkheid. In deze nieuwe werkelijkheid gaat het niet om het individuele heil, maar om participatie in een grotere omwenteling. Via het geloof wordt de dopeling onderdeel van de nieuwe schepping. Hierin wordt de gelovige met lichaam en ziel, met alles en iedereen opgenomen. Daarom is er voor AvdB alle reden om niet alleen individuen te dopen, maar veel eerder huisgezinnen. In het geloof van de één, zijn anderen namelijk geheiligd. En als dat zo is, is er volgens hem geen reden om de anderen niet te dopen. De gelovige is namelijk geheel opgenomen in de nieuwe werkelijkheid van God.

Deze nieuwe werkelijkheid duidt hij ook wel aan als de vervulling van het oude verbond. Het oude verbond typeert hij als een bemiddelende relatie tussen God en mensen. Het nieuwe verbond staat voor AvdB gelijk aan de Persoon van Jezus Christus Zelf. Om het duidelijker te zeggen: Christus is in het nieuwe verbond het enige Verbondskind. De dopeling is in Christus ingelijfd. Hij is het nieuwe verbond en in Hem wordt de gerechtigheid vervuld. Dat blijkt het best bij Jezus' eigen doop. Daar gaat Hij als de Getrouwe onder in de vloed van Gods oordeel. Dat is een grote omkeer in de geschiedenis van Israël. Direct nadat Hij gedoopt is daalt de Geest op Hem neer als teken van nieuw leven. Nu is de doop niet zelf de voltooiing van het oude verbond, maar het luidt de voltooiing wel in. Deze gebeurtenis hoort tot het ene moment van Jezus' komen, die is uitgesmeerd over een langere periode. Alle heilsfeiten hebben daarin een plek. Aan het kruis krijgt Jezus de echte bloeddoopt. Daar gaat Hij onder in het oordeel van God en als Hij opstaat breekt er een nieuw leven open. Dit nieuwe leven ziet AvdB als de achtste en eschatologische dag. Dit betreft de vervulling van de achtste dag waarop jongetjes onder het oude verbond besneden moesten worden. Het besnijdenisritueel op deze specifieke dag zag heen naar een vervulling waarin de kerk van Christus vandaag de dag in leeft.

AvdB ziet in de doop geen directe voortzetting van het verbond met Israël. De doop is geen vervanging voor de besnijdenis. Zouden we de doop wel zo bedienen, dan ziet AvdB daarin een te oudtestamentisch gebruik van de doop. Dat is ook precies de kritiek van AvdB op de gereformeerde doopvisie, waarbij de opvatting is dat de dopeling wordt ingelijfd in het verbond dat God met Israël sloot. Wij worden volgens AvdB echter niet ingelijfd in Israël, maar in Christus. In Hem zitten loten van het oude verbond en ook loten van de wilde olijfboom, terwijl omgekeerd takken van de goede olijfboom zijn afgekapt.

5. Conclusie

In dit laatste hoofdstuk wordt de uitkomst van het onderzoek geïnventariseerd om zo de hoofdvraag te beantwoorden: *Wat zijn overeenkomsten en verschillen tussen de verhouding van verbond en geloof in de doopvisie van Guido de Bres en tijdgenoot Menno Simons enerzijds en hedendaags theoloog Bram van de Beek anderzijds?* Nadat deze vraag wordt beantwoord, wordt tot slot gereflecteerd op de gebruikte methode en vervolgens worden enkele aanbevelingen gegeven voor vervolgonderzoek.

5.1 Conclusie

De titel van deze scriptie is *Eén van tweeën*. Hoewel er meerdere aspecten aan deze titel zitten, laat het in ieder geval een tegenstelling zien. De titel schoot als een zin door mijn gedachten toen ik een aantal verschillen tussen de doopvisie van De Bres en Simons wilde samenvatten. Omdat de doopvisie als een rode draad door de hele theologie van zowel De Bres als Simons loopt, blijken de wegen op veel punten uiteen gegaan. Wellicht vormt dit een aanleiding voor de scherpe toonzetting richting elkaar in hun beider schrijven. Het gaat immers niet om één verschil van inzicht, maar op vele fronten lopen de visies uiteen. Hierdoor lijkt het onmogelijk om beide standpunten bij elkaar te krijgen: het is één van tweeën. In deze conclusie wordt gefocust op de kernpunten waarin men verschilt en overeenkomt. De klassieke discussie tussen De Bres en Simons dient daarbij als uitgangspunt om zo te kijken of AvdB de stemmen bij elkaar kan brengen.

Een eerste overeenkomst is dat in alle drie de visies de doop gezien wordt als een teken bij de intreding in de christelijke gemeente. Dat de doop een teken is betekent dat het een uiterlijk symbool is bij een geestelijk gebeuren. De doop heeft in zichzelf geen betekenis, maar dient gepaard te gaan met geloof. Voor Simons kan iemand gedoopt worden als hij gelooft. Voor De Bres is geloof juist het antwoord van het verbond waarvan de doop getuigt. In AvdB's visie horen doop en geloof ook onlosmakelijk bij elkaar. De doop is geen voorwaarde om bij Christus te horen, maar het getuigt ervan dat iemand bij Christus hoort. Het is voor alle drie de theologen dan ook geen vraag waar de kleine kinderen van gelovigen zijn als ze ongedoopt komen te overlijden. Ongedoopt zijn betekent namelijk nog niet direct dat iemand niet bij Christus hoort. Voor De Bres horen kleine kinderen zonder geloof op basis van Gods verbondsbelofte bij Hem. Voor Simons en AvdB geldt hetzelfde op basis van Jezus' belofte aan de kinderen (o.a. Mark. 10:14). De doop is 'slechts' een uiterlijk teken bij een inwendige zaak. Ten tweede laat het voor alle drie de theologen zien dat het een inlijving onderstreept in de christelijke gemeente. Hiermee is de doop een nieuwtestamentische instelling die de dopeling in navolging van Jezus ontvangt. De doop getuigt van een inlijving in Zijn gemeente en doet ertoe.

Dat brengt een vraag met zich mee, namelijk wie mag er gedoopt worden? Deze vraag leidt tot een belangrijk verschil, namelijk de doorslaggevende rol van verbond, dan wel geloof als grond om gedoopt te worden. Voor Guido de Bres is het genadeverbond dat God eens met Abraham sloot het fundament om te dopen. Zijn visie kan dan ook het best getypeerd worden als verbondsdoop, waarbij de besnijdenis onder het oude verbond sinds het Nieuwe Testament wordt voortgezet in de doop. Zowel Menno Simons als Bram van de Beek zien geen (direct) verband tussen doop en verbond. In hun visies is het geloof van doorslaggevende betekenis om gedoopt te worden: alleen gelovigen worden gedoopt. Daarom kunnen hun visies het best getypeerd worden als geloofsdoop, hoewel beide visies een andere uitwerking krijgen. Voor Simons functioneert het geloof als een voorwaarde om iemand te dopen, dat wil zeggen: iemand moet tot zijn/haar verstand zijn gekomen om gedoopt te kunnen worden; terwijl volgens AvdB uitgerekend de kinderdoop het best laat zien wat geloof precies inhoudt: ontvangen zonder iets te doen. AvdB maakt in dit verband het onderscheid tussen *fides qua* en *fides quae*. Ondanks de verschillende uitwerking getuigen beide visies van een geloofsdoop, waarmee ze een andere theologische koers voorstaan dan De Bres.

Deze verschillende theologische keuzes maakt dat op allerlei theologische vraagstukken de wegen uiteen gaan. In het kader van onze hoofdvraag wordt in deze scriptie gefocust op een tweetal punten. Ten eerste de visie op de eenheid van het verbond. Voor Guido de Bres is het van fundamentele betekenis dat het genadeverbond van blijvende betekenis is in zowel Oude als Nieuwe testament. Dat Christus het oude verbond vervuld heeft, betekent dat het tot zijn werkelijke betekenis is gekomen. Het nieuwe verbond is geen ander verbond, maar de term 'nieuw' moet worden opgevat als vernieuwd in Hem. Dit maakt dat de beloften in het Oude Testament gedaan zijn, van blijvende en meerdere betekenis zijn voor de nieuwtestamentische gemeente. Zoals God in het Oude Testament werkzaam was, zo is Hij in het Nieuwe Testament nog steeds werkzaam. Echter niet meer alleen in Israël, maar ook onder de heidenen. En zoals men in het Oude Testament vergeving van zonde ontving, zo gaat het in het Nieuwe Testament nog steeds: door het offer. Nu hoeft er echter geen bloed meer te vloeien, want Christus heeft het volmaakte offer gebracht en in Hem heeft dé bloedvloeïng plaatsgevonden. En zoals in het Oude Testament beloften zijn gegeven, zo gelden deze beloften nog steeds. Sommige beloften hebben echter een geestelijke betekenis gekregen, zoals de belofte van een land. De eenheid tussen oude en nieuwe verbond houdt verband met het feit dat De Bres de christelijke gemeente als het werkelijke Israël ziet. Theologisch gaat dit terug op de vervangingstheologie. Menno Simons vat het nieuwe verbond op als iets nieuws. Het oude verbond is in Christus vervuld en daarmee afgeschaft. Waar men in het oude verbond tekenen nodig had om de betrouwbaarheid van de belofte aan te duiden, heeft de nieuwtestamentische gemeente aan het Teken Jezus Christus en met Hem de Heilige Geest genoeg. Hij is het enige teken van het nieuwe verbond. Wanneer Simons spreekt over verbond, heeft hij het niet zozeer over een verbond zoals men in het Oude Testament kende, maar gebruikt hij vooral de term 'verbond der goede consciëntie'. Hij doelt hiermee op het feit dat gelovigen in Christus zijn en hun leven heilig is voor Hem. AvdB komt hierin met een heel andere oplossing, namelijk dat we niet moeten spreken van oud en nieuw verbond, maar van verbond en vervulling. Waar het oude verbond gezien kan worden als een bemiddelende relatie tussen God en mensen, gaat het in de vervulling van het verbond om de persoon Jezus Christus. Hij is het enige Verbondskind.

Uit het voorgaande verschil vloeit ten tweede ook de gemeentevisie voort. Er werd al even opgemerkt dat de christelijke gemeente voor De Bres in plaats gekomen is van het verbondsvolk Israël. Hoewel hij de term zelf niet gebruikt, is er in zijn gemeentevisie spraken van tweeërlei kinderen van het verbond: gelovigen en ongelovigen. De doop getuigt ervan dat God Zijn belofte aan de hele gemeente geeft en oproept tot geloof en gehoorzaamheid. Met name de belofte krijgt in De Bres' visie veel aandacht. Kenmerkend voor De Bres is dat hij verbond en belofte soms als synoniemen gebruikt. Gelovigen zijn zij die de beloften beamen door het in geloof aan te nemen. Ongelovigen zijn zij die het verbond niet beantwoorden met geloof. Het geloof volgt daarmee op het verbond. Ongelovigen hebben dus ook de belofte, maar die is als het ware niet actief omdat die onbeantwoord blijft. De nieuwtestamentische gemeente leeft net als het oudtestamentische Israël onder de belofte. De definitieve bevrijding zal komen bij de wederkomst. Voor Menno Simons zijn beloften voornamelijk iets van het Oude Testament, omdat in Christus de vervulling is gekomen. In de gemeente van Christus gaat het om een 'verbond der goede consciëntie', of anders gezegd een bestaan waarin men heilig leeft voor God. Het verbaast dan ook niet dat in de visie van Simons meer nadruk ligt op de levensheiliging van de gemeente. De doop is immers ontvangen nadat iemand tot geloof is gekomen en daarmee leeft in een goede verhouding met God. De doop getuigt van een afsterving van de oude mens en een opstaan van de nieuwe mens. Daarom is iemand in de gemeente gekomen, en zo behoort hij of zij dan ook te leven. Zowel De Bres als Simons spreken in dit verband over verlossing van de zonde, zodat iemand straks bij de wederkomst deelheeft aan de definitieve bevrijding. AvdB komt hieromtrent met een heel ander perspectief. Hij ziet het bestaan van de dopeling met Christus opgenomen in de verlossing. De dopeling participeert in de gemeenschap van mensen die gered zijn. Door het geloof en de doop hoort hij

daarbij. Het gaat hierbij niet voornamelijk om vergeving van zonden, waardoor de dopeling straks bij Christus thuiskomt. Het gaat AvdB veel meer om het feit dat de dopeling nu al is opgenomen in het eschatologische gebeuren van Christus. De dopeling leeft met lichaam en ziel en alles en iedereen in de vervulling. Omdat AvdB zijn visie behandelt in het kader van de eschatologie, en de eschatologie in het kader van de vraag naar het rechtdoen van God, krijgt zijn doopvisie een sterke focus op bevrijding en gerechtigheid. Terwijl we bij Guido de Bres en Menno Simons een sterkere focus zagen op zonde en vergeving.

Met de vraag naar (de eenheid van) het verbond en de visie op de (on)gelovige gemeenteleden, zijn twee belangrijke verschillen beschreven tussen Guido de Bres en Menno Simons die aan veel andere theologische vraagstukken raken. Rest nu nog een antwoord op de vraag die in de inleiding werd opgeworpen, namelijk in hoeverre AvdB als tussenpositie kan functioneren. Omdat hij de Bijbelse noties van geloof en doop dicht bij elkaar houdt en er tegelijk voor pleit om kinderen te dopen biedt hij zeker handreikingen om aspecten van beide visies te nuanceren waardoor tegenstellingen gesprekspunten kunnen worden. In het gesprek tussen hedendaagse baptisten en gereformeerden reikt hij daarmee een opening om met elkaar te praten in de hoop om elkaar op verschillende theologische punten te vinden. Toch gaat het me na dit onderzoek te ver om te spreken van een tussenpositie, aangezien hij op belangrijke theologische noties van zowel De Bres als Simons een andere weg gaat. Vanuit gereformeerd perspectief, in ieder geval in de lijn van Guido de Bres, is het onopzegbaar om verbond en doop zo sterk te scheiden als AvdB doet. Het verbond is immers de basis onder De Bres' doopvisie. Vanuit het perspectief van baptisten is het de vraag of men iemand wil dopen in wiens leven geen geloofsbelijdenis heeft geklonken en het de vraag is of er vrucht van levensheiliging zal worden gezien. Het geloof functioneert immers als een toetssteen om iemand wel of niet te dopen. Waar AvdB vanuit een heel andere tijd en context waardevolle inzichten aanbiedt om elkaar op verschillende punten te vinden, zijn de grondlijnen onder de doopvisies van De Bres en Simons van zo'n andere aard dat ik voorzichtig ben om AvdB als tussenpositie te typeren.

Eén van tweeën luidt de titel. Het is inmiddels duidelijk dat daaruit een tegenstelling blijkt: verbondsdoop of geloofsdoop. Toch belijden zowel Guido de Bres, Menno Simons als Bram van de Beek Jezus Christus als Heere en Heiland. Dat maakt de tegenstelling pijnlijk aangezien deze titel een verdeeldheid onder woorden brengt. Gelukkig zit er paradoxaal genoeg ook iets van eenheid in de titel. In alle verschillen moeten we uiteindelijk erkennen dat Jezus Christus niet van één groep is. Die ene groep is echter van Hem. Net zoals die andere groep. Hij is *Eén van tweeën*. Of, betere gezegd: de twee zijn van die Ene, als ze tenminste door het geloof zijn verbonden aan Hem. Dat maakt dat de titel van deze scriptie ook iets van eenheid beoogt te communiceren: *Eén van tweeën*. Dit laatste is niet geschreven met de bedoeling om alle verschillen te relativiseren, alsof ze er niet toe doen. Het is wel bedoeld om ondanks alle verschillen te blijven zoeken naar het gesprek met elkaar. Juist omdat de doop ertoe doet en belangrijker nog, omdat het een gebed van Jezus Zelf is: 'opdat zij allen één zullen zijn' (Joh. 17:21a).

5.2 Reflectie en aanbeveling vervolgonderzoek

Reflecterend op de methode en opzet kan worden gesteld worden dat het nuttig is geweest om de onderzoeksvraag af te bakenen door me te richten op de theologische begrippen van verbond en geloof in de doopvisie. De doop is een onderwerp dat over diverse aanverwante thema's uitwaaiert. Hierbij valt te denken aan de positie van Israël, ecclesiologie en avondmaal. Tijdens de scriptie raakte ik er steeds meer van overtuigd dat de doopvisie als een rode draad door een hele theologie verweven zit. Daarom had ik soms de neiging uit te wijden naar andere thema's, simpelweg omdat het zo nauw aan elkaar verbonden is. Toen ik bijvoorbeeld bezig was met de argumentatie van Guido de Bres waarin hij beweert dat Markus 10:14 gebruikt kan worden om kinderen te laten dopen, vroeg ik me af of op

basis van deze tekst ook kinderen aan het avondmaal mogen komen. Zoals de doop te maken heeft met het verbond, geldt dit voor het avondmaal niet minder. Het bracht mij tot de vraag hoe De Bres' visie op kinderen aan het avondmaal is. Op dat moment hielp de onderzoeksvraag om me te beperken tot de verhouding geloof en verbond in de doopvisie.

In de opzet van de onderzoeksvraag heb ik me laten sturen door de *ABC-methode* van Wisse.²⁰⁶ Om C ingevuld te krijgen heb ik de hedendaagse stem van AvdB betrokken in het onderzoek. Voor het systematisch theologische onderzoek was het nuttig om een klassieke discussie over de doop te verbinden met de visie van een hedendaags theoloog. Omdat we als kerk in een traditie staan, is het belangrijk om te weten welke theologische keuzes en grondlijnen er onder het doopritueel zitten. Tegelijk is de tijd verder gegaan, leven we in een andere context en spelen er nieuwe vragen. Om ondanks veranderende tijden en vragen vast te houden aan een traditionele visie, hielp het om klassieke discussie te verbinden met de visie van een theoloog uit de huidige tijd. Door kerkhistorisch onderzoek te verbinden met vragen uit de huidige tijd wordt een traditie levend gehouden. Om nog meer deel te nemen aan de discussies rondom de doop, had een waarderend onderzoek achteraf gezien meer te bieden gehad dan een vergelijkend onderzoek.

Het methodische uitgangspunt van *Seeing things their way* hielp om visies in een eigen context te lezen. Slechts een voorbeeld: toen ik las dat Menno Simons zich bedrogen voelde omtrent de avondmaals- en doopvisie en door het lezen van verschillende kerkvaders steeds meer in de war raakte, concludeerde ik hieruit dat dit meespeelt in zijn zoektocht naar de letterlijke interpretatie van de Bijbelteksten. Hoe meer hij erachter kwam dat het afwijken van de letterlijke Bijbeltekst verwarring opleverde, hoe meer hij zich genoodzaakt zag om dichtbij de letterlijke interpretatie te blijven, zo dacht ik. Tegelijk bepaalde dit mij ook bij een beperking van twee manieren van onderzoek combineren. Het uitgangspunt van *Seeing things their way* had namelijk meer aandacht kunnen krijgen als ik me had gefocust op alleen kerkhistorisch onderzoek. Het bestuderen van bronteksten was waardevol, om uit de eerste hand goed naar de visie van iemand te luisteren.

In het kader van *Seeing things their way* is de eerste aanbeveling tot vervolgonderzoek de relatie tussen Karl Barths spreken over 'de Uitverkorene' en AvdB's spreken over 'Het Ene Verbondskind Jezus'. Het bestuderen van AvdB's visie tegen de achtergrond van theologen door wie hij is beïnvloed, helpt om hem beter te begrijpen. Meer systematisch theologisch ben ik benieuwd welke consequenties het heeft als verbond en uitverkiezing zo nauw verbonden zijn in combinatie met zijn visie op geloof. Leidt zijn verhouding tussen (nieuw) verbond, verkiezing en geloof uiteindelijk niet tot een soort geloofsautomatisme waarbij men ervan uit mag gaan dat de hele gemeente gelovig is zonder dat daarvan iets merkbaar is? Hoe verhoudt dit zich tot een tekst als 2 Korinthe 13:5: Onderzoek uzelf of u in het geloof bent? Dat is een vraag die gedurende het bestuderen van zijn visie bij me opkwam, maar waar vervolgonderzoek antwoord op moet geven. De tweede aanbeveling is er voornamelijk één voor de praktische theologie, namelijk hoe functioneert De Bres' doopvisie in huidige preken binnen de gereformeerde traditie? 'De gereformeerde traditie' moet specifiekere gedefinieerd worden. Bedoeld wordt dat de Gereformeerde Bond, de Gereformeerde Gemeenten, en andere kerken die belijden gereformeerd te zijn, o.a. de Nederlandse Geloofsbelijdenis onderschrijven. Mijn indruk is dat de ruimte en de scherpte van Gods verbond in huidige gereformeerde prediking niet altijd functioneren zoals De Bres voor ogen had en zoals blijkt uit zijn visie. Of deze waarneming klopt zal vervolgonderzoek moeten uitwijzen. Wellicht dat De Bres' doopvisie in de breedte van de

---

²⁰⁶ M. Wisse en J. Roeland, "Building blocks for developing a research question: The ABC-model," *Teaching Theology and Religion* 25/1 (2022), 22-34, <https://doi.org/10.1111/teth.12603>.

gereformeerde prediking nog veel te bieden heeft met betrekking tot zekerheid van het geloof, scherpste bij ongelof en troost in geloofsaanvechting.

Literatuurlijst

Beek, A. van de. *Gemeente van Christus. Schetsen voor de praktijk*. 3^e druk. Zoetermeer: Meinema, 2014.

Beek, A. van de. *God doet recht. Eschatologie als christologie*. Zoetermeer: Meinema, 2008.

Beek, A. van de. *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en de Heilige Geest*. Zoetermeer: Meinema, 2012.

Beek, A. van de. *Spreken over God. Hoofdpijnen van de theologie*. Utrecht: Kok Boekencentrum, 2020.

Braekman, E.M., en E.A. De Boer. *Guido de Bres: zijn leven, zijn belijden*. Utrecht: Kok Boekencentrum, 2011.

Bres, G. de. "Belydenisse des gheloofs der ghereformeerde kercken in Nederlant. Overghesien in de Synode Nationael laetst ghehouden tot Dordrecht, Ende uyt last des selven uytgegeven/ om voortaan inde Nederlandtsche Gereformeerde Kercken alleen voor autentijck ghehouden te worden. Tot Dordrecht, By Fransoys Borsaler, 1619." In: *De Nederlandse Belijdenisgeschriften in authentieke teksten, met inleiding en tekstvergelijkingen*. Ed. J.N. Bakhuizen van den Brink. Amsterdam: Ton Bolland, 1976: 59-146.

Bres, G. de. "Brief aan de kerk van onze Heere Jezus Christus." In: *Oorsprong en weerlegging van de wederdopers*. Ed. Stichting Heruitgave werken Guido de Bres. Barneveld: Koster, 2011.

Bres, G. de. *Oorsprong en weerlegging van de wederdopers*. Barneveld: Koster, 2011.

Boiten, H.J. "Belydenisse des gheloofs. Ghemaect met een ghemeyn accoord door de ghelooighe, die in de Nederlanden ouer al verstroyt zijn, de welcke na de suyuerheyt des Heylighen Euangeliums ons Heeren Jesu Christi begheeren te leuen, 1561/1619." In: *Confessies. Gereformeerde geloofsverantwoording in zestiende-eeuws Europa*. Ed. M. te Velde. Heerenveen: Groen, 2009: 435 – 502.

Brink, G. van den & C. van der Kooi. *Christelijke dogmatiek: een inleiding*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2012.

Chapman, Ch. en J. Coffey en B.S. Gregory (red.). *Seeing Things Their Way. Intellectual History and the Return of Religion*. Indiana: University Of Notre Dame Press, 2009.

Horst, I.B. "De strijd om het fundament des geloofs. Van melchiorieten tot menisten." In: *Wederdopers, menisten, doopsgezinden in Nederland (1530-1980)*. Ed. S. Groenveld, e.a. Zutphen: Walburg Pers, 1993: 25-45.

Korteweg, P. *Guido de Bres (1522-1567)*. Barneveld: Gebr. Koster, 2010.

Langeraad, L.A. van. *Guy de Bray, zijn leven en werken*. Zierikzee: 's Ochtman & zoon, 1884.

Meihuizen, H.W. *Menno Simons. IJveraar voor het herstel van de nieuwtestamentische gemeente (1496-1561)*. Haarlem: H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1961.

Simons, M. *Dat Fundament des Christelycken Leers*. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1967.

Simons, M. "Tractaat over den doop." In: *Tractaten over den doop, het avondmaal, enz. Voorafgegaan door een kort levensbericht*. Ed. Chr. P. van Eeghen. Amsterdam, *Johannes Müller*, 1892: 16-38, geraadpleegd 22 mei 2023. Beschikbaar via https://www.dbnl.org/tekst/simo021trac01_01/index.php.

Selderhuis, H.J. en P. Nissen. "De zestiende eeuw." In: *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*. Ed. H.J. Selderhuis. Kampen: Kok Boekencentrum, 2006: 215-358.

Spijker, W. van 't. "De Bres en anderen contra het anabaptisme." In: *Guido de Bres: zijn leven, zijn belijden*. Eds. E. Braekman en E.A. de Boer. Utrecht: Kok Boekencentrum, 2011: 230-236.

Visser, P. "Mennonites and Doopsgezinden in the Netherlands, 1535–1700." In: *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521-1700*. Eds. J. Stayer en J. Roth. Leiden, Brill NV, 2007: 299-345.

Bijlage 1 Verklaringenblad

Verklaringenblad masterthesis

Naam student: Aart Jongejans
Titel masterthesis: Doop, geloof en verbond (werktitel)

VERKLARING VAN ORIGINALITEIT

Hierbij verklaar ik dat bovengenoemde masterthesis uit origineel werk bestaat. De thesis is het resultaat van mijn eigen onderzoek en is alleen door mijzelf geschreven, tenzij anders aangegeven. Waar informatie en ideeën uit andere bronnen zijn overgenomen, wordt dat expliciet, volledig en op passende wijze vermeld in de tekst of in de noten. Een bibliografie is bijgevoegd.

Plaats, datum:

Handtekening:

8-6-2023

Aart Jongejans

TOESTEMMINGSVERKLARING

Hierbij stem ik ermee in dat bovengenoemde masterthesis na goedkeuring beschikbaar wordt gesteld voor opname in de bibliotheekcollectie en dat de metadata beschikbaar worden gesteld aan externe organisaties en/of door de PTHU worden gepubliceerd.

Verder verleen ik (de bibliotheek van) de PTHU

wel

niet

toestemming voor het opnemen van de volledige tekst in een via internet of anderszins openbaar toegankelijke database. (Deze toestemming betreft alleen de openbaarmaking van de masterthesis, zonder verdere overdracht of inperking van het auteursrecht van de student.)

Plaats, datum:

Handtekening:

8-6-2023

Aart Jongejans

Bijlage 2 Datamanagementplan

Datamanagementplan

1. Algemeen

NAAM STUDENT: Aart Jongejan

NAMEN SCRIPTIEBEGELEIDER(S): Prof. dr. W.H.Th. Moehn

DATUM: 17 juni 2023

VERSIE: 1.0

2. Algemene gegevens over het onderzoek / scriptie-onderwerp

(WERK)TITEL ONDERZOEK / SCRIPTIE: *Doop, geloof en verbond*

KORTE OMSCHRIJVING VAN ONDERZOEK EN ONDERZOEKSMETHODE(N) :

Systematisch-theologisch onderzoek naar de verhouding tussen verbond en geloof in de doopvisie van Guido de Bres, Menno Simons en Bram van de Beek.

TYPEN ONDERZOEKSDATA: *Literatuur*

PERIODE WAARIN DATA VERZAMELD WORDEN: *1 april 2023 – 17 juni 2023*

3. Technische aspecten

HARD- EN SOFTWARE: *n.v.t.*

BESTANDSFORMATEN: *n.v.t.*

OMVANG VAN DE DATA (SCHATTING IN MB/GB/TB): *n.v.t.*

OPSLAG DATA TIJDENS ONDERZOEK: *n.v.t.*

OPSLAG DATA NA AFLOOP ONDERZOEK: *n.v.t.*

4. Verantwoordelijkheden

BEHEER DATA GEDURENDE HET ONDERZOEK: *n.v.t.*

BEHEER DATA NA AFLOOP ONDERZOEK: *n.v.t.*

5. Juridische en ethische aspecten

EIGENAAR DATA: *n.v.t.*

PRIVACYGEVOELIGE DATA: NEE

INDIEN JA: HOE WORDEN ZAKEN ALS VEILIGE OPSLAG EN TOESTEMMING VAN BETROKKEN PERSONEN EN/OF ORGANISATIES GEREGELD? *n.v.t.*

6. Overige zaken

=====

(In te vullen door thesisbegeleider:)

Goedgekeurd

Niet goedgekeurd, omdat: _____
_____
_____

Naam, handtekening: prof. dr. W.H.Th. Moehn

Datum: Hilversum, 12 juni 2023

=====